

Faktat kuntoon

– tiedonhankinta journalistin työn ytimessä

Päivi Helander

Opinnäytetyö
Journalismin koulutusohjelma
2015

Tekijä Helander Päivi.	
Opinnäytetyön nimi Journalismin koulutusohjelma	
Opinnäytetyön nimi Faktat kuntoon – tiedonhankinta journalistin työn ytimessä	44 sivua
<p>Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan sitä, miten media ja journalistit pyrkivät ja pystyvät nykyisin täyttämään tehtävänsä totuuden kertojina. Lähtökohtana on, että ihmiset tarvitsevat ja haluavat maailman tapahtumista ja ilmiöistä totuudenmukaista tietoa ja että journalistien tehtävä on sitä heille tarjota.</p> <p>Toimittajan on osattava löytää faktat, seuloa niistä olennaiset sekä analysoida saamaansa informaatiota niin, että hän voi tarjota yleisölleen ymmärrettäviä ja todenmukaisia tulkintoja ympäröivästä maailmasta. Siihen toimittaja tarvitsee hyvät tiedonhakutaidot. Journalistin ohjeiden mukaan tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin, tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti ja yleisön on erotettava tosiasiat, sepite ja mielipiteet. Ohjeet ja ammatti-etiikka pätevät, vaikka sisällöt ovat siirtyneet verkkoon ja lukijoista ja katsojista on tullut aktiivisia toimijoita median kentällä.</p> <p>Useissa tutkimuksissa totuudellisuus ja monipuolinen analyysi nostetaan journalismin elinehdoksi vastapainona mielipiteisiin tai uskomuksiin perustuvalla sisällönvälitykselle. Tiedonhausta ja faktantarkistuksesta toimitustyössä on kuitenkin niukasti käytännön ohjeistusta. Kattavaa tiedonhakuopasta tuskin on mahdollista edes luoda, sillä hakutekniikat muotoutuvat haettavan aiheen ja tarkoituksen mukaan, ja taidot karttuvat käytännön tehtävissä. Tämän työn tavoitteena on tarjota erityisesti aloitteleville toimittajille näkemys siitä, miten faktatietoa haetaan ja tarkistetaan sekä siitä, millaisia sudenkuoppia journalistin tiedonhakutielle osuu.</p> <p>Tutkielmaan sisältyy kuvaus tietopalvelutyön periaatteista ja menetelmistä, joista on hyötyä toimittajallekin. Mukana on myös kuvaus suomalaisen faktantarkistussivuston Faktabaarin erästä tarkistusprosessista. Lopussa käyn läpi eräitä yleisimpiä faktantarkistusta edellyttäviä aihealueita, niiden keskeisiä lähteitä sekä kontrollikysymyksiä, joilla toimittaja voi välttää lankeamasta sudenkuoppiin.</p> <p>Tiedon etsimiseen liittyy filosofisia, psykologisia ja teknisiä аспекteja. Platonin määritelmän mukaan tieto on tosi, perusteltu uskomus. Jotta journalistinen tuote olisi yleisölleen tietoa, sisällön on oltava totta ja perusteltua, ja lisäksi lukijoiden, kuuntelijoiden ja katsojien on uskottava se. Sekä viestintävälineitä että ihmisiä, myös toimittajia, ohjaavat myös ideologiset periaatteet ja viestintätavoitteet. Yleisöllä on oikeus luottaa siihen, että toimittajan tulkinta todellisuudesta perustuu faktoihin, vaikka lukija olisi toimittajan johtopäätöksistä eri mieltä.</p> <p>Opinnäytetyö painottuu ajankohtaisia aiheita taustoittavien tai reportaasimaisesti käsittelevien artikkelien tiedonhankintaan, eli varsinainen uutistyö ja audiovisuaalinen journalismi jäävät syvemmän tarkastelun ulkopuolelle.</p> <p>Uskottavuus on journalismin ydin. Se edellyttää virheettömyyttä, mikä puolestaan edellyttää toimittajilta hyviä tiedonhankintataitoja. Journalistien ja tiedonhankintaan erikoistuneiden tietoasiantuntijoiden työt ovat nykyisin lähellä toisiaan, joten näiden ammattien koulutusta ja työelämäyhteistyötä voisi ehkä nivoa nykyistä enemmän toisiinsa. Journalistit ja media voisivat kenties myös ulkoistaa tiedonhankintaansa tehokkaammin kirjastojen tietopalveluille, jos tähän luotaisiin sujuva sopimusmekanismi. Huhujen ja systemaattisen disinformaation nopean levietyksen vuoksi myös yleisön medialukutaitoon ja lähdekriittisyyteen tulisi panostaa. Sekä tiedonhankinnan että mediakriittisyyden taitoja voitaisiin varmasti opettaa entistä tehokkaammin jokaiselle, kaikilla koulutusasteilla.</p>	
Asiasanat Journalismi, media, joukkoviestintä, tiedonhankinta, totuudellisuus (YSA)	

Sisällys

1. Johdanto	1
1.1 Objektiivisuus on yhä journalismin ihanteena	1
1.2 Työn tavoite, rakenne ja lähteet	4
2. Tiedosta, totuudesta ja journalismista	6
2.1 Tyhjä höpinä ei ole informaatiota	6
2.2 Oikea tieto, oikeaan aikaan, oikeassa muodossa	8
3. Tietoa hankitaan tarpeeseen	9
3.1 Tiedonhankintatutkimuksesta	9
3.2 Tiedonhankinnan palveluita 1800-luvulta alkaen	10
3.3 Uutistoimistoilla omat menetelmät	12
3.4 Metadata, faktojen tarkistus ja journalisti	12
4. Uskottavuus on journalismin avainasia	14
4.1 "Emme usko ensi kuulemalta mitään"	14
4.2 Ulkoistettua faktojen tarkistusta	15
4.3 Joukkovoimaa tarkistukseen	17
5. Tiedonhaun kulmakivet	19
5.1 Tietoasiantuntijoiden rooli on muuttunut	19
5.2 Tiedonhakijan kysymyslista	20
5.3 Hakukoneella pääsee alkuun	21
5.4 Virallisaineisto on hyvä lähtökohta	22
5.5 Yleissivistys on toimittajan työkalu	23
6. Faktojen tarkistaminen käytännössä	24
6.1 Oikeusnormit	24
6.2 Numerot ja luvut	26
6.3 Historian tapahtumat	27
6.4 Maantiede, ympäristö, poliittinen maantiede	28
6.5 Henkilöt	29
6.6 Taloustieto	31
6.7 Esimerkki Faktabaarin tarkistusprosessista	32
7. Fakta-asiantuntija luottaa journalismiin ja tietoasiantuntijoihin	35
7.1 Päätoimittaja vastaa julkaistusta informaatiosta	35
7.2 Hyvä sisältö on oikeaa sisältöä	36
8. Johtopäätökset ja suositukset	38
8.1 Tietoammatit yhteistyöhön faktantarkistuksessa	38
8.2 Lisää tiedonhankinta- ja medialukutaidon koulutusta	39
9. Lähteet	41

1. Johdanto

Teknologian kehitys on näihin asti helpottanut ja laajentanut perinteistä journalistin työtä. Puhelin, lennätin, telefaksi, tekstinkäsittely, tietokannat, liikenne, sisällön tallennusvälineet ja lopulta internet uusine sovelluksineen – kaikki ovat nopeuttaneet sekä tiedon hankkimista että sen välittämistä yleisölle.

2010-luvun tietotekniikka on kuitenkin muuttanut toimittajan ja lukijan suhteen. Moni lukee lehtensä sähköisesti, jakaa kiinnostavia uutisia sosiaalisen median (some) sovelluksilla ja lähettää itse kuvia ja kommentteja verkkojulkaisuihin. Mukana kulkevien sähköisten lukija julkaisualustojen avulla lukijasta on tullut joukkoviestinnän kuluttaja-tuottaja, ”prosumer”. Tämä valtava muutos on pakottanut viestintäalan puntaroimaan sekä journalismin että mediayritysten merkitystä ja asemaa tiedonvälittäjänä.

Lukijat, katsojat ja kuuntelijat ovat oppineet odottamaan maksutta kuvia ja tietoja heti, kun jotakin kiinnostavaa tapahtuu. Myös uutisia taustoittavia ja muita laajoja ajankohtaisten tapahtumien katsauksia odotetaan nopeasti. Tämä luo haasteita journalistiselle tiedonvälitykselle, jonka keskeinen tehtävä on ollut tuoda totuudellinen ja monipuolinen kuva ympäröivän maailman tapahtumista. Faktojen tarkistus edellyttää aikaa ja ammattitaitoa.

1.1 Objektiivisuus on yhä journalismin ihanteena

Journalistit ovat vaalineet ihanteita puolueettomasta tiedonvälityksestä siitä asti, kun nykyisen tyyppinen sanomalehdistö syntyi 1860-luvun Yhdysvalloissa. Tavoitteena oli aluksi lähinnä antaa kansalaisille sotapropagandan sijasta tosiasioihin perustuvaa kuvausta sisällissodasta. Journalismiin on siten aina liittynyt myös valistusmissio, usko lehdistön tehtävään kansalaisten ja siten koko yhteiskunnan palvelijana. Mediateollisuus on kasvanut tältä pohjalta, ja lukijat ovat tottuneet luottamaan siihen, että joukkoviestimien uutisina ja reportaaseina tuottamat artikkelit, kuvat ja ohjelmat pohjautuvat faktoihin, vaikka tekijöiden tulkinnat ja johtopäätökset heijastavatkin viestimen ideologista linjaa.

Yleisön roolina on ollut ottaa vastaan ja äänestää roposillaan siitä, onko julkaisija onnistunut tehtävässään, ja tavalliset ihmiset ovat olleet valmiita maksamaankin kiinnostavasta ja ymmärrettävästi ilmaistusta informaatiosta. Joukkoviestimet etsivät nyt uudenlaisia toimintamalleja ja rahoituslähteitä.

Journalistin ohjeiden (2005) mukaan tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin (kohta 10), tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti (kohta 12) ja yleisön on erotettava tosiasiat, sepite ja mielipiteet (kohta 11).

Monien selvitysten mukaan journalistit eri puolilla maailmaa edelleen näkevät työnsä julkisena palveluna ja pyrkivät noudattamaan vanhoja ammatti-ihanteitaan kuten objektiivisuutta, tarkkuutta ja riippumattomuutta (esim. Hanitzsch 2013, 201; Reunanen & Koljonen, 90).

Täydellisen objektiivisuuden – eli mahdottoman tavoitteen – sijasta journalistin on ”pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen” (Journalistin ohjeet kohta 8). Jokaisen tiedotusvälineen oma missio, ”legitiimit intressit” eli avoin asettuminen oman yleisön puolelle (Reunanen & Koljonen, 74, 91), vaikuttaa silti vähintään aiheiden valintaan ja näkökulmaan. Tiedotusvälineellä voi olla selkeästi ilmaistu yhteiskunnallinen, jopa puoluepoliittinen, linja. Sidosryhmäviestintä kertoo asiakkaille, henkilöstölle tai muulle kohderyhmälle kiinnostavia asioita, jotka tavalla tai toisella liittyvät julkaisun omistajan toimintaan. Aikakauslehti saa ilmoitustuloja aihepiirinsä ja kohderyhmänsä ansiosta. Näiden julkaisuiden toimittajat kokevat olevansa ammattijournalisteja, jotka noudattavat Journalistin ohjeita. Toimeksiantajaa ei näissä tuotteissa moitita, mutta faktat tarkistetaan, ja aiheita voidaan käsitellä monipuolisesti.

Mainokset ja fiktio erottuvat eurooppalaisissa sisältötuotteissa toistaiseksi faktapohjaisesta viestinnästä, mutta advertoriaalit ja vahvojen yksittäisten mainostajien ote julkaisuista ovat kenties alkaneet hämärtää näitä rajoja. Vuonna 2014 Aikakausmedia selkeytti sääntöjään siitä, että erityisesti advertoriaalit on voitava tunnistaa mainoksiksi (Aikakausmedia 2013).

Objektiivisuus käsitetään toimittajakunnassa nykyisin kokonaiskuvan luomiseksi, joka edellyttää kriittistä tulkintaa (Reunanen & Koljonen 2015, 75). Toimittaja siis valitsee ne faktat, joista tuo kokonaiskuva rakennetaan.

Moni toimittaja pitää myös omaa blogia. Onko hän bloggarinakin toimittaja, jota Journalistin ohjeet koskevat? Entä muut blogistit ja verkkokirjoittajat? Yhtenä ammattijournalistin tunnusmerkkinä voitaneen pitää oikeutta olla paljastamatta lähteitään. Lähdesuoja on kirjattu kansainvälisiin sopimuksiin, ja sen on myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisuisaan vahvistanut, mutta jokaisessa maassa lähdesuojan käyttöön liittyy myös reunaehtoja. Vuonna 2011 Helsingin yliopiston tutkijat selvittivät seikkaperäisesti Suomen ja useiden muiden maiden lähdesuojasäännöksiä.

”Tällä hetkellä eri maissa käydään keskustelua erityisesti lähdesuojan roolista verkkoviestinnässä. Perinteisesti lähdesuoja on ollut varattu lähinnä ammattimaisille journalisteille mutta internet on muuttanut käsityksiä siitä, mitä on journalismi ja kuka on journalisti. Suomen lainsäädäntö on välineneutraali

ja sen kattavuus poikkeuksellisen laaja. Lähdesuojan piiriin kuuluvat kaikki ”yleisön saataville toimitetun viestin” laatijat ja julkaisijat. Tämä pitää sisälleen perinteisen median lisäksi esimerkiksi yksityisten henkilöiden kotisivut, blogit ja keskustelupalstat. --

Journalistin ammatti ei ole professio (kuten muut ammattiryhmät, joilla on vastaavia salassapito-oikeuksia) eli se ei edellytä muodollista koulutusta, työ ei ole luvanvaraista eikä toimittajia yleensä ole mitenkään sertifioitu. Kuka tahansa voi periaatteessa ryhtyä journalistiksi. --

Yhdysvalloissa myös tämä problematiikka on jumiuttanut liittovaltion lähdesuojalain luomista. -- [Välineneutraali lainsäädäntö] voi mahdollistaa lähdesuojan väärinkäytön esimerkiksi tilanteessa, jossa joku on haluton todistamaan toisen henkilön osuudesta rikokseen. Todistamisvelvollisuudelta voi välttyä julkaisemalla asiaa koskevan kirjoituksen vaikkapa blogissaan ja vetoamalla tämän jälkeen lähdesuojaan.” (Mörä ym. 2011, s. 7–8).

Eri maissa on tulkittu verkkokirjoittajien lähdesuojaoikeutta eri tavoin. Suomessa toimittajan lähdesuoja on turvattu lailla sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 13.6.2003/460 (16 §)¹. Hovioikeus hyväksyi heinäkuussa 2010 Jyrki Kasvin oikeuden toimittajana salata lähteensä, kun hän oli kirjoittanut blogissaan eduskunnan seksiahdisteluista. Törkeiden rikosten kohdalla kuitenkin esitutkintalaki 22.7.2011/805 (7 luvun 8 §)² edellyttää myös toimittajalta tietolähteen paljastamista.

Voitaneen katsoa, että jos verkkokirjoittajalla on oikeus salata lähteensä, häntä sitovat myös Journalistin ohjeet kuten pyrkimys totuudenmukaisuuteen ja monipuolisuuteen sekä lähdekritiikki.

Syksyllä 2015 eräältä toimittajalta evättiin pääsy ministeriön taustatiedotustilaisuuteen sillä perusteella, että hän oli rikkonut Journalistin ohjeita käyttämällä virkamiesten haastatteluja näytelmässään kertomatta etukäteen, missä yhteydessä lausumat ovat. Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja muistuttaa neuvoston verkkosivulla, että Journalistin ohjeiden

---

¹ ”Yleisön saataville toimitetun viestin laatijalla sekä julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on oikeus olla ilmaisematta, kuka on antanut viestin sisältämät tiedot. Julkaisijalla ja ohjelmatoiminnan harjoittajalla on lisäksi oikeus olla ilmaisematta viestin laatijan henkilöllisyyttä.”

² Vuoden 2016 alusta voimaan tulevan tekstin mukaan -- ”todistaja on kuitenkin velvollinen todistamaan, jos:-- (2) tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, taikka tällaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen, ja tuomioistuimien voisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä velvoittaa todistamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 12 §:n 3 momentin, 13 §:n 2 tai 3 momentin, 14 §:n 2 momentin taikka 20 §:n 2 momentin nojalla; (3) tutkittavana on rikos, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 9 §:n 3 momentin nojalla tuomioistuimissa ei olisi oikeutta tai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta --”. Vuoden 2015 loppuun saakka pykälän sanamuoto kuuluu: -- ”on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos tutkittavana on tämän pykälän 3 momentissa tarkoitettu rikos.”

velvoittavuus ei ulotu näytelmiin eikä kirjoihin, vaikka toimittajat niitä kirjoittaisivat. Hänen mukaansa kuitenkin "toimittajien kaksoisroolit lisääntyvät koko ajan ja aiheuttavat ikäviä eettisiä ongelmia. Sen takia olisi hyvä, että journalisteiksi esittäytyvät ja sellaisina tunnetut toimittajat noudattaisivat vapaaehtoisesti Journalistin ohjeita myös tehdessään muita julkisia töitä kuin juttuja tiedotusvälineille." (Uimonen 22.10.2015)

1.2 Työn tavoite, rakenne ja lähteet

Tässä opinnäytetyössäni tarkastelen sitä, miten media ja journalistit pyrkivät ja pystyvät nykyisin täyttämään tehtävänsä totuuden kertojina. Tavoitteenani on tarjota erityisesti aloitteleville toimittajille tiivis yleiskatsaus sekä tiedonhankinnan että tietojen tarkistamisen historiasta ja käytännöstä.

Työn alkuosa käsittelee tiedonhankinnan historiaa, tutkimusta ja periaatteita. Pohdin tiedon ja tosiasioiden käsitteitä sekä journalistin ja tietoasiantuntijan tiedonhankinnan yhteisiä piirteitä. Oman informaattikkokoulutukseni ja -kokemukseni nojalla kertaan lyhyesti tietopalvelutyön periaatteet, joista on apua myös toimittajan työssä.

Työn loppuosassa tarkastelen tiedonhaun käytännön menetelmiä ja faktojen tarkistusta. Jaksossa 6 käyn läpi yleisimmät faktantarkistusta edellyttävät aihealueet, eräitä kunkin alueen keskeisiä lähteitä sekä toimittajan sudenkuoppia ja niihin liittyviä kontrollikysymyksiä.

Esimerkkinä laajahkosta tiedonhausta esittelen suomalaisen faktantarkistussivuston Faktabaarin yhden tarkistamisprosessin. Lisäksi haastattelen palvelun vastaavaa toimittajaa Tuomas Murajaa.

Keskityn työssäni ajankohtaisia aiheita taustoittavien tai reportaasimaisesti käsittelevien artikkelien tiedonhankintaan, eli varsinainen uutistyö ja audiovisuaalinen journalismi jäävät syvemmän tarkasteluni ulkopuolelle.

Käytän sanaa journalisti tarkoittamaan henkilöä, joka tuottaa sisältöä ammattimaisesti ja Journalistin ohjeita noudattaen lehteen, televisioon tai radioon ja/tai näiden verkkoversioihin mukaan lukien niiden alaiset blogit.

Journalismin ja journalistin tehtävistä, yleisön odotuksista ja faktojen tarkistamisesta on kirjoitettu valtavasti viime vuosina sekä Suomessa että ulkomailla. Tästä runsaudesta muutamit teokset nousevat työni päälähteiksi.

Toimittaja, kouluttaja, tutkija Johanna Vehkoon teos *Painokoneet seis!* vuodelta 2011 antoi alkusysäyksen tämän työn laatimiselle. Vehkoo jatkaa journalismin tilan, faktantarkistuksen ja medialukutaidon käsittelyä blogissaan.

Toinen merkittävä lähde teos on ollut vuonna 2013 painettu *Rethinking journalism*, Chris Petersin ja Marcel Broersman toimittama artikkelikokoelma. Työssäni lainaan suoraan ainoastaan muutamia artikkeleita, mutta teos on kokonaisuudessaan vaikuttanut ajatteluuni.

Systemaattisesta disinformaation levittämisestä verkossa on tullut uusi kiusaamisen muoto, mutta se on myös osa nykyaikaista sodankäyntiä. Sotatieteiden tohtori Saara Jantusen teos *Infosota* vuodelta 2015 avaa informaatiovaikuttamisen uusia muotoja, joiden tunnistaminen on journalistille olennaista.

Viitataan useita kertoja oman kokemuksen ja tietämyksen perusteella informaation tai tietoasiantuntijan työhön. Sen periaatteet sisältyvät informaatiotutkimuksen koulutukseen, ja lähteenä olen mahdollisuuksien mukaan käyttänyt *Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen tutkintovaatimusten 2005–2006 mukaisia opintoaineistoja*.

2. Tiedosta, totuudesta ja journalismista

Tieto on erikoinen hyödyke. Se ei kulu käytössä eikä vähene, kun sitä jakaa. Tiedon jakaminen, kuten koulutus, päinvastoin tuottaa lisää tietoa ja ymmärrystä, ja samalla se kasvattaa hyvinvointia niin teollistuneissa kuin kehitysmaissakin.

Filosofiassa tiedon olemusta on pohdittu parituhatta vuotta. Lähtökohtana on nykyisinkin Platonin määritelmä, että tieto on perusteltu, tosi uskomus. Jotta journalistinen tuote olisi yleisölleen tietoa, sisällön on oltava totta ja perusteltua, ja lisäksi lukijoiden, kuuntelijoiden ja katsojien on uskottava se.

Informaatiotutkimuksessa sanoja tieto ja tietämys käytetään usein synonyymeinä tarkoittamassa ihmisen ymmärrystä itsestään ja ympäröivästä maailmasta tietyllä hetkellä. Toisaalta tieto ajatellaan eräänlaisena arvoketjuna: symboleista koostuva data jalostuu informaatioksi, joka on merkkien tulkintaa; informaatio jalostuu tiedoksi ihmisten käyttöön, tietämykseksi ihmisten aivoissa ja lopulta viisaudeksi, joka on kokemuksen, osaamisen, tiedon ja ymmärryksen summa. (Tiedonhankintatutkimus 2006).

Yksi journalismin perinteisistä tehtävistä on ollut kertoa sanoin ja näyttää kuvin, mitä on tapahtunut jossain, minne lukija ei pääse tapahtumia todistamaan. Mikään laki ei velvoita ihmisiä, edes poliitikkoja, pitäytymään totuudessa lukuun ottamatta erikseen määritellyjä tilanteita kuten valahteoisia vastauksia kysymyksiin. Lukijat ovat oppineet luottamaan siihen, että toimittaja on ottanut asioista selvää ja todella tietää, mistä raportoi. Suomen kielen myönteissävytteiset ilmaisu ”painettua sanaa” ja ”mustaa valkoisella” kuvastavat uskoa toimitetun sisällön luotettavuuteen.

Kun tiedonvälityksen rakenteet muuttuvat, journalismikin muuttuu. Johanna Vehkoo pitää uuden journalismin kulmakivinä viittä trendiä: faktojen tarkistusta, läpinäkyvyyttä, vuoto- ja datajournalismia sekä hidasta journalismia. Kaikki liittyvät toisiinsa, ja kaikissa olennaista on oikean ja merkittävän informaation hankinta ja julkaiseminen. (Vehkoo 2011, 10–11).

2.1 Tyhjä höpinä ei ole informaatiota

Faktatiedolla ei ole tekijää eikä tekijänoikeutta, mutta sillä voi olla taloudellista arvoa. Faktoja ostetaan ja myydään, usein suurina tietomassoina. Esimerkiksi säätiedot ja -ennusteet yhdistetään suuresta määrästä yksittäisiä tietoelementtejä, dataa.

Tietotekniikan kehitys on mahdollistanut suurten julkisten tietokantojen avaamisen vapaaseen käyttöön. Tämä avoin data – josta on poistettu henkilötiedot ja liikesalaisuuksien

tyyppinen aineisto – odottaa innovatiivisia ihmisiä, jotka pystyvät datan avulla rakentamaan myös kaupallisia keksintöjä. Kauppa, verkkomainonta ja monen alan tuotekehitys puolestaan perustuvat yhä enemmän big dataan eli tietojälkiin, joita jätämme käyttäytymisestäämme esimerkiksi tiedonhakupöytäkirjämme, kanta-asiakaskorttiemme, verkkopelaamisemme ja sosiaalisen median viestiemme kautta.

Data merkitsee arkikielessäkin yleensä merkkien massaa, mutta informaatioksi ja tiedoksi kutsutaan usein kaikenlaista sisältöä. Blogissa perheenäidit jutustelevat arjestaan, Facebookissa ja Instagramissa jaetaan kuvia ruokapöydän antimista ja illan bileistä, Twitterissä joku valittaa heinänuhaansa. Tällainen sisältö ei lisää tietämyksen määrää maailmassa, eikä siitä kannattaisi käyttää nimitystä tieto eikä edes informaatio.

Tyhjänpäiväisen sisällön lisäksi verkkomaailma pursuu tahallista tai uskomuksiin perustuvaa disinformaatiota. Joku lähettää pilanpäiten liikkeelle huhuja julkisuuden henkilöistä, toinen käy hyvässä uskossa rokotusten vastaista kampanjaa vastoin laajaa tieteellistä näyttöä. Systemaattisen ja päämäärätietoisin disinformaation levittäminen on pelottavaa, mutta sinänsä valehtelu ja harhaanjohtaminen eivät ole rikoksia. Informaatiohistoriasta väitellyt Saara Jantunen puhuu laajemmin myös informaatiovaikuttamisesta, joka sisältää kaikenlaisen vaikuttamiseen pyrkivän viestinnän mainonnasta vahvaan propagandaan (Jantunen 2015, 60).

Verkkoviestinnän nopeus ja sosiaalisen median välineet ovat mahdollistaneet niin sanotun trollauksen. Se on nettihäiriköinnin muoto, jossa nimimerkkien turvin kommentoidaan provosoivasti esimerkiksi verkkolehtien artikkeleita, vähätellään ja mitätöidään muiden sanomisia, mielipiteitä ja kiistattomia faktoja. Samalla siirretään huomio pois alkuperäisen artikkelin aiheesta. Jantunen toteaa (s. 194), että poliittinen nettikiusaaminen on trollauksen näkyvin muoto. Hän kuitenkin tarkastelee trollausta informaatiohistorian muotona, jossa systemaattisesti hyödynnetään sosiaalisen median rakenteita; esimerkiksi tunnistetaan keskustelun trendejä, jolloin voidaan synnyttää tiettyjen teemojen ympärille halutunsuuntaisia keskusteluja. (Jantunen 2015, 195–200).

Sosiaalinen media on erinomainen alusta huhujen ja kuohuttavan ”informaation” levittämiseen. Poliitikon kömmähdys tai avunpyyntö sairaan lapsen auttamiseksi vetoaa tunteisiin, ja käyttäjä jakaa viestiä eteenpäin muistamatta kyseenalaistaa alkuperäisen postauksen motiiveja tai jutun todenperäisyyttä. Myöskään toimittaja ei ole immuuni informaatiovaikuttamiselle.

Tässä tekstissä ”informaatio” tarkoittaa sisältöä, joka perustuu tosiasioihin ja joka on relevanttia myös muille kuin sisällön tuottajalle itselleen. Välillä käytän suomen monipuolista

sanaa ”tieto” suunnilleen informaation synonyyminä, välillä merkitykseltään lähempänä tietämystä: monipuolista tai analyttistä ymmärrystä tai kuvausta todellisuuden tapahtumista. Asiyhteys selvittää, mistä kulloinkin on kysymys.

2.2 Oikea tieto, oikeaan aikaan, oikeassa muodossa

Perinteinen tietopalvelutyön motto kuvaa myös toimittajan työtä: vastaanottajalle toimitetaan ”oikea tieto, oikeaan aikaan, oikeassa muodossa”.

Oikeelliseksi varmistetun informaation tarve ei ole muuttunut. Poliittiset, hallinnolliset ja liike-elämän päättäjät perustavat – tai ainakin heidän pitäisi perustaa – päätöksensä oikeaan tietoon. Se tulee edelleen tarjota heille oikeaan aikaan ja soveltuvalla tavalla.

Päättäjät saavat taustatietoa suoraan (tai tietoasiantuntijoidensa kautta) tutkijoilta ja muilta asiantuntijoilta, joita myös toimittajat hyödyntävät tutkimusorganisaatioiden tuottaman tiedon lisäksi. Kansalaiset tarvitsevat samaa informaatiota voidakseen valita päättäjät ja osallistua yhteiskunnan toimintaan muutenkin kuin vain hallintoalamaisina. He ovat tiedonsaannissaan pitkälti toimittajien ja vertaisverkostojensa varassa.

Kun digitalisoituneessa maailmassamme uutisia ja muuta informaatiota tulvii nopeasti ja monista lähteistä, korostuu journalismin ja toimittajan rooli mielekkään ja kattavan kokonaiskuvan luojana. ”Keep making sense”, todetaan useissa *Rethinking journalism* -teoksen artikkeleissa journalismin tehtävästä (esim. McNair 2013, 81).

Journalistin työhön kuuluu informaation etsiminen ja sen oikeellisuuden varmistaminen onpa kyse nopeatempoisesta uutistyöstä, taustoittavien artikkelien tai ohjelmien teosta tai tutkivasta journalismista. Journalismi ja tietopalvelutyö ovat lähentyneet toisiaan: etsitään relevanttia aineistoa ja varmistettua tietoa, joista seulotaan, jäsennetään ja muokataan olennainen osa vastaanottajille sopivaan muotoon. Datajournalismissa toimittajan ja informaation työt yhtyvät, koska siinä olennainen tietosisältö kerätään, mieluiten koneellisesti, isosta tietomassasta ja muokataan käyttäjää palvelevaksi infografiikaksi tai tietokonesovellukseksi, joka voi olla myös interaktiivinen.

Tietoasiantuntijoiden ja toimittajien kannattaakin oppia ja hyödyntää toistensa metodeja tietoaineistojen hankinnassa ja käsittelyssä.

3. Tietoa hankitaan tarpeeseen

Toimittaja tekee tietotyötä sanan täydessä merkityksessä: hänen raaka-ainettaan on informaatio, jota hän muokkaa tietämyksensä ja lisäinformaation avulla valmistaakseen tietotuotteen. Vastaavanlaisia tietoammatteja ovat esimerkiksi juristi, analyytikko tai matemaatikko.

Tietoammattien lisääntyminen ja kehittyminen on lisännyt myös tutkijoiden kiinnostusta ihmisten tiedontarpeisiin ja niiden tyydyttämiseen.

3.1 Tiedonhankintatutkimuksesta

Tiedonhankintatutkimus on informaatiotutkimuksen osa-alue, joka tarkastelee tiedon tarpeen, hankinnan ja käytön prosesseja. Tiedonhankintatutkimus liittyy läheisesti myös viestintätieteisiin ja journalismin tutkimukseen.

Informaatiotutkimus puolestaan on kehittynyt aiemman kirjastotieteen ja tieteellisen dokumentaation pohjalta. Niiden keskeinen tavoite on ollut tietoineistojen systematisointi luetteloimalla, luokittamalla ja indeksoimalla, jotta informaatio ja siihen sisällöllisesti tai teknisesti liittyvä muu aineisto löytyy tarvittaessa helposti.

Tiedonhankintatutkimus eteni 1950-luvun tiedonkäytön tutkimuksesta vähitellen tiedonhankinnan käyttäytymismalleihin ja sosiologiaan, kun taas tiedonhaun tutkimus painottui tietokantoihin ja hakutekniikkaan.

1980-luvulla muiden muassa yhdysvaltalainen Brenda Dervin kritisoi tiedonhankinnan tutkimusta kirjastolähtöisyydestä. Dervinin jo 1970-luvulla kehittelemää tiedonhankinnan käyttäjälähtöistä ”sense-making”-teoriaa käytetään informaatiotutkimuksessa edelleen. Teoria kuvaa tietoa hakevan ihmisen toimintaa: pulmatilanteessa (situation) yksilö seisahtuu kognitiivisen kuilun (gap) ääreen ja etsii vastauksia tiedonhankinnalla, jonka tuloksia hyödyntämällä hän luo henkilökohtaisen informaationsillan (gap-bridging) kuilun yli. (Tiedonhankintatutkimus 2006).

Sense-making -konseptin informaatiokuilut jaetaan luokkiin, jotka vastaavat toimittajille tuttua kysymysryhmää: mitä, missä, milloin, miksi, miten ja kuka. (Tiedonhankintatutkimus 2006).

Tiedonhankintatutkimus jakautuu kolmeen osa-alueeseen:

- 1) Tieteelliseen tiedonhankintaan liittyvä tutkimus

- 2) Arkielämän eli ei-ammattillisen tiedonhankinnan tutkimus,
  - joka tarkastelee ihmisten tiedontarpeita ja sitä, miten he hakevat ratkaisuja muihin kuin työhön liittyviin ongelmiin, esimerkiksi hankinnoissa ja harrastuksissa
  - jota viime vuosina tutkittu yhä enemmän
- 3) Ammatillisen tiedon hankinnan tutkimus,
  - jota on tutkittu enemmän kuin tieteellistä tai arkitiedonhankintaa
  - jossa tiedon tarpeita, hankintaa ja käyttöä tarkastellaan työtehtävien (tai opiskelun) näkökulmasta. (Tiedonhankintatutkimus 2006).

Toimittajan tiedonhankinta on ammatillista; hän etsii yleensä informaatiota yksittäisen journalistisen tuotteen laatimista varten, ei varsinaisesti ammattiinsa liittyvää tietoa. Usein hänen tarpeensa, lähteensä ja menetelmänsä lähenevät tutkijan tiedonhankintaa. Tutkijan on kuitenkin merkittävä lähdeviitteensä niin tarkasti, että kuka tahansa voi löytää ja tarkistaa hänen käyttämänsä lähteet. Toimittaja voi viitata epämääräisemmin ja jopa salata lähteensä.

Toimittajan tiedonhankinta ei ole vain mekaanista hakeutumista lähteille, vaan siihen sisältyy aina myös lähdekritiikki ja lähteiden merkityksen arviointi. Niinpä toimittajan tiedonhankintaa olisi mahdollista tarkastella myös psykologian tai sosiologian näkökulmasta, esimerkiksi sitä, miten hänen taustansa ja maailmankatsomuksensa vaikuttavat lähteiden ja niiden yksityiskohtien valintaan.

Toimittajan kantojen ja niiden ilmaisemisen merkitystä tarkastellaan Esa Reunasen ja Kari Koljosen vuonna 2015 ilmestyneessä teoksessa *Toimittajan sanansijat*. Kyselyjen ja haastatteluiden perusteella suomalaisviestimien toimittajat ja päätoimittajat eivät usko toimittajan mielipiteen juuri kiinnostavan yleisöä. Mikäli mielipide esitetään, sillä on oltava vahvat perustelut ja se pitäisi sijoittaa erilliseen kommenttilaatikkoon, ei itse artikkelin sisään. (Reunanen & Koljonen 2015, 111–112).

3.2 Tiedonhankinnan palveluita 1800-luvulta alkaen

Uutistoimittajien tiedonhankinnan avuksi perustettiin jo 1800-luvulla uutistoimistoja ja kirjenvaihtajaverkostoja. Toimittajat ovat osanneet hyödyntää myös viranomaisten arkistoja sekä asiantuntijoita ja omia kontaktiverkostojaan. Lisäksi julkiset kirjastot ovat useissa länsimaissa vuosikymmeniä tarjonneet ammattilaisten tiedonhakupalvelua journalisteillekin.

Suomessa teollisuus kasvoi rivakasti 1900-luvun alkupuolella, ja sekä tuotekehittäjät että johtajat ovat tarvinneet tietoa esimerkiksi patenteista ja ulkomaankaupasta. Informaatiota

tarjosivat aluksi yritysten omat kirjastot, tietopalvelut ja patentti-insinöörit, ja pian myös tutkimuslaitosten ja korkeakoulujen kirjastot. Esimerkiksi Geologisessa tutkimuskeskuksessa toimi kirjasto laitoksen perustamisesta (1885) lähtien, ja VTT ja Keskuslaboratorio perustivat omat tietopalvelunsa 1940-luvulla. (Taskinen 2002)

Suomen yliopistokirjastot ja eräät muut tieteelliset ja erikoiskirjastot ovat olleet vuosikymmeniä kenen tahansa käytettävissä. Niiden informaatiopalveluammattilaiset ovat ottaneet vastaan toimeksiantoja. Tiedonhauista muodostui monille kirjastoille pieni mutta jatkuva tulolähde, joka alkoi ehtyä 2000-luvun alussa, kun uudet käyttöliittymät ja hinnoitteluperusteet toivat monet tietokannat maallikkojenkin ulottuville.

Nykyisin tilastovirastojen ja yliopistojen aineistoja on runsaasti maksutta internetissä, mikä on osaltaan vähentänyt kirjastojen kävijöitä ja kirjalainoja. Ajanjaksolla 2002–2014 yliopistokirjastojen vuosittainen tiedonhakutoimeksiantojen määrä putosi 52 000:sta 22 000:een. Sen sijaan elektronisista julkaisuista löytyvien dokumenttien katsomiskerrat monikymmentekertaistuivat samana aikana. (KIT 2015).

Sähköisten tietokantojen ja useita tietokantoja sisältävien tietopankkien kehitys alkoi jo 1960-luvulla, joten tuolloin alettiin tarvita uudenlaista tiedonhakuosaamista. Suomen ensimmäinen tietopalvelukurssi toteutettiin lukuvuonna 1968–1969 kirjallisuuspalvelukurssin nimisenä (Taskinen 2002). Opiskelijoina oli alkuvuosina erityisesti diplomi-insinöörejä, jotka työskentelivät oman alansa kirjastossa tai organisaatiossa ja erikoistuivat tiedonhakuun. Heiltä johtajat, tuotekehittäjät, tutkijat ja opiskelijat saattoivat tilata tiedonhakuja tieteen ja talouden aihepiireistä. Tietokantojen käyttö oli kallista, ja haut edellyttivät syvällistä asiaosaamista, tietopankkien ja niiden yksittäisten tietokantojen hyvää tuntemusta sekä tietoteknistä osaamista.

Vähitellen informaattikkojen hyödyntäminen ja tietopalvelukurssi alkoivat kiinnostaa myös muita kuin tekniikan alan yrityksiä ja ammattilaisia. 1990-luvulle tultaessa kurssin opetusohjelmaan sisältyi uudenlainen tapa hahmottaa informaatio, tiedonkulku ja henkilöstön tietämys organisaation resursseina, joita pitää hallinnoida samoin kuin rahaa tai materiaali-
livertoja. Information Resources Management (IRM) -ajattelu on 2010-luvulla jalostunut tietojohdantiseksi ja tiedolla johtamiseksi. Tietoammattilaisten tehtävä on edelleen huolehtia siitä, että päätöksenteon pohjaksi on saatavilla oikeellista ja asianmukaista informaatiota.

Taito käyttää monenlaisia tietokantoja on yhä tarpeen niin opiskelijalle, tutkijalle kuin toimittajalle. Tiedon etsiminen hakukoneilla auttaa nopeasti alkuun. Internetissä on kuitenkin valtavasti maksutonakin aineistoa, jota hakukoneet eivät pysty löytämään, koska tieto-

kantojen käyttö edellyttää kirjautumista ja/tai erillistä tiedonhakua sisällöstä. Asiantunteva hakija etsii verkosta oikean organisaation, menee sisään tietokantaan ja suorittaa hakunsa mielekkäin termein ja rajauksin.

Tiedonhakuoppia on saatavilla. Tieteelliset kirjastot järjestävät säännöllisesti maksutonta koulutusta, missä kokenutkin tiedonhakija oppii uusia lähteitä ja niksejä. Lisäksi monesta tietolähteestä löytyy palvelun tarjoajan tai käyttäjien tekemiä opastusvideoita, jotka on postattu YouTubeen.

3.3 Uutistoimistoilla omat menetelmät

Faktojen välittämiseen on rakennettu liiketoimintaa 1800-luvulta alkaen. Maailman vanhin uutistoimisto Agence-France-Presse (AFP) aloitti 1835 nimellä Agence Havas, ja tietoa kuljetettiin kirjekyyhkyin ja rautateitse. Yrityksessä työskennellyt Paul Julius Reuter perusti oman toimistonsa ensin Saksassa ja hyödynsi uutta lennätinlinjaa uutisten välittämiseen. Varsinainen Reuter's Telegram Company rekisteröitiin vuonna 1865 Lontoossa, minne Reuter oli perustanut toimiston jo 14 vuotta aikaisemmin. (Thomson Reuters)

Vakiintuneet uutistoimistot hankkivat tietoaan monin keinoin, ja niillä on omia työntekijöitä ympäri maailmaa. Faktat tarkistetaan systemaattisesti, ja esimerkiksi Reutersilla on yksityiskohtainen ohjeistus lähteiden, myös sosiaalisen median, käytöstä ja siteeraamisesta (Reuters 2014).

Samantyyppinen toiminta-ajatus on vuonna 2010 Irlannissa perustetulla Storyful.com-yhtiöllä, jonka mediajätti News Corp. osti kolme vuotta myöhemmin. Storyful seuloo sosiaalisen median sisältövirroista kiinnostavat uutisaiheet, erityisesti videot. Yhdistämällä journalistien osaamisen ohjelmistoalgoritmeihin yhtiö tarkistaa kunkin uutisen todenperäisyyden. Todennetut uutiset välitetään Storyfulin asiakkaille, jotka saavat videon käyttöönsä, ja tekijä puolestaan saa teoksensa käytöstä lisenssikorvauksen. Asiakkaina on suuria mediayhtiöitä kuten BBC ja Wall Street Journal. (Storyful).

3.4 Metadata, faktojen tarkistus ja journalisti

Metadata on tietoa tiedosta, jäsentynyt kuvaus sisällön takana olevasta rakenteesta ja sen yksittäisistä elementeistä. Journalistinen metadata sisältää esimerkiksi juttujen tekijöiden ja haastateltujen nimet, paikat, asiasanat, julkaisutiedot ja jutun jälleenkäyttöoikeudet.

Jos eri toimijoiden metadatat kirjataan systemaattisesti ja yhdenmukaisesti, ne voidaan yhdistää ja linkittää laajempiin yhdistetyn tiedon (engl. Linked Data) verkkoihin eli muihin metadatoihin. Tällöin verkon lukijat löytävät linkkien takaa kuhunkin asiaan liittyviä laajoja

kokonaisuuksia ja tietopolkuja. Suomessa on tutkittu ja luotu erilaisia yhdistetyn tiedon sovelluksia, ja Aalto-yliopiston professorin Eero Hyvösen tiimin kehittämä ”Linked Data Finland” -palvelualusta voitti Apps4Finland -kilpailussa sekä tiede- ja tutkimussarjan että tiedon jalostaminen -sarjan joulukuussa 2014 (LDF 2014). Marraskuussa 2015 julkistettu Sotasampo-verkkokokonaisuus osoittaa, miten erilaisten Suomen talvi- ja jatkosotaa koskevien metatietojen, kuten kaatuneiden nimien yhdistäminen karttoihin ja lehtiartikkeleihin tuottaa uudenlaista, entistä täsmällisempää tietoa viime sodista.

Kirjastoluettelot ovat kansainvälisestikin pitkälle standardisoitua metadataa tietosisällöistä. Suomen kirjastolaitoksessa on käynnissä laajoja metadatakankkeita, jotta digitaaliset arkistoaineistot pystyttäisiin hyödyntämään mahdollisimman helposti ja täydellisesti tulevaisuudessa. Aineistot voidaan luetteloida, luokitella ja asiasanoittaa osin jopa automaattisesti, mutta yhteisiin metadatajärjestelmiin liittyminen edellyttää järjestelmien tehokkaampaa teknistä ja sisällönkuvailullista yhtenäistämistä.

Mediayritysten arkistot, jotka ovat heidän omien toimittajiensa käytettävissä, muodostavat mediamarkkinoilla olennaisen kilpailutekijän, joten niitä ei toistaiseksi mielellään avata vapaasti yleisön ja kilpailijoiden käyttöön eikä yhdistetyn tiedon verkostoihin, vaikka haku juttuarkistoon on toki tilaajien käytettävissä.

Johanna Vehkoo yhdistää metadatan journalismin läpinäkyvyyteen. Kun alkuperäiset tiedot tekijästä ja julkaisusta, myös juttuun tehdyt muutokset, olisivat koneluettavissa suoraan html-koodissa verkossa, myös leikkaa-ja-liimaa -juttujen jäljet näkyisivät. Kopioinnin näkyminen saattaisi parantaa journalismin laatua. Toimitukset voivat nykyisin valita kolmesta tekniikasta metadatansa kirjaamiseksi: hNews, rNews ja Schema. Yhä useampi kansainvälinen mediayritys on jo ottanut näistä jonkun käyttöön. (Vehkoo 2011, 77–78).

4. Uskottavuus on journalismin avainasia

Perinteisillä joukkoviestimillä ei ole enää perinteistä totuuden julistajan karismaa tällä some-kuratoinnin, verkkofoorumeiden ja kaupallisten radio- ja televisiokanavien aikakaudella. Tviittaavat kansalaiset päihittävät uutisoinnin nopeudessa toimittajat, eikä skuuppien metsästys tuo enää menestystä viime vuosisadan malliin.

Mediayritysten ja toimittajien vahvuutena onkin salamauutisoinnin sijasta tarkistaa tosiseikat ja tarjota yleisölle faktat, taustat ja analyysit. Joukkotiedotusvälineen uskottavuuden edellytys on informaation virheettömyys ja ilmiöiden monipuolinen tarkastelu ja näistä syntyvä luotettava maine.

Tosiseikkojen tarkistaminen useasta lähteestä, mieluiten oman toimittajan kokemuksella ja haastattelulla höystettynä, vie aikaa ja rahaa. Jotta lukijat ja rahoittajat eivät katoa, tarvitaan sekä hyvää journalismia ja tarkistettua faktaa että edullisia tuotantotapoja.

4.1 "Emme usko ensi kuulemalta mitään"

Kansalaisten jatkuvasti laskeva luottamus sekä poliitikkoihin että mediaan sai vuonna 2008 kaksi tutkijaa vertailemaan Sveitsin, Italian ja Yhdysvaltain maakuntalehtien artikkeleiden virheitä. Tutkijat Porlezza ja Russ-Mohl hämmästyivät erityisesti sveitsiläislehtien virheiden säännöllistä suurta määrää, sillä toimituksissa oli riittävästi pätevää henkilöstöä, ja lehdet ovat maassa edelleen merkittävä tietolähde. Yhdysvaltain virheprosentit olivat Sveitsiä selvästi pienemmät, mutta Italiasta ei saatu riittävästi tietoja asianmukaista vertailua varten. Raportissaan tutkijat toivovat, että tarkkuustutkimuksia tehtäisiin enemmän ja että uutishuoneissa otettaisiin virheettömyys vakavasti. He toteavat, ettei tarkistus ole varsinaisesti kallista, ja tarvittaessa myös yleisö voidaan joukkoistaa mukaan tarkistustaloksiin. (Porlezza ja Russ-Mohl 2013, s. 45–59).

Vaikka tuo tutkimus koski uutishuoneita, sen johtopäätöksiä voidaan soveltaa kaikkeen ajankohtaisjournalismiin, myös laajempiin tausta-artikkeleihin. Faktojen oikeellisuus ja riittävyys ovat journalismin ja yleisön luottamuksen ydinasia. Huolellisenkin toimittajan artikkeliin jää virheitä. Mitä sujuvampi toimituksen tarkistusprosessi on, sitä virheettömmämpiä ovat yrityksen journalistiset tuotteet. Julkaistujen artikkelien tai ohjelmien toistuvat oikaisut murentavat julkaisijan mainetta, jonka pitäisi olla mediayrityksen kallisarvoisinta omaisuutta.

Monet tiedotusvälineet ovat lakkauttaneet tai supistaneet faktantarkistustoimintojaan, mutta saksalaisen Der Spiegelin faktantarkistusosasto työllistää yhä seitsemisenkymmentä

henkilöä. Osaston päällikkö Hauke Janssen selvitti *Faktana, kiitos!* -seminaarissa 7.5.2015 lehden legendaarista faktantarkistusprosessia, johon jatkuvasti laskeva painosmäärä kuitenkin aiheuttaa taloudellista painetta. (Janssen 7.5.2015).

Tarkistusprosessissa Der Spiegelin artikkelien jokainen sana ja asia merkitään: se voi olla kunnossa, edellyttää pientä tarkistusta esimerkiksi kirjoitusasuun tai suurempaa tarkistusta faktojen paikkansapitävyydestä. Tarkistaja käy läpi myös toimittajan käyttämät lähteet. Alkuperäiset asiakirjat ja muut luotettavat lähteet merkitsevät jo lähtökohtaisesti vähemmän virheitä.

Janssenin mukaan virheprosessi alkaa usein siitä, että toimittaja pitää jotakin yksityiskohdasta niin selvänä, ettei tule edes ajatelleeksi sen tarkistamista. Hän mainitsi Der Spiegelin faktantarkistuksen motoksi "Wir glauben erst mal gar nichts" eli "emme usko ensikuulemalta mitään". Sanat lukevat myös lehden verkkosivulla Janssenin esittelykohdassa http://www.spiegel.de/keineangstvorderwahrheit/hauke_janssen.html. (Janssen Janssen 7.5.2015; Janssen 2015a). Vehkoon mukaan Yhdysvaltain merkittävässä lehtitaloissa on ollut samantyyppisiä faktantarkistusosastoja ja -henkilöitä, mutta monet mediatilat ovat lakkauttaneet ne säästösyistä. Faktojen tarkistus on kuitenkin yhä olennainen osa amerikkalaista journalismia (Vehkoo 1.6.2015).

4.2 Ulkoistettua faktojen tarkistusta

Journalistit välittävät yleisölle tietoa yhteiskunnasta, joten ammatinkuvaan kuuluu raportointi vallankäyttäjien toiminnasta.

Vuonna 2003, Yhdysvaltain presidentinvaalien lähestyessä, poliitikkojen löysiin väitteisiin kyllästyneet tutkijat ja journalistit alkoivat tarkistaa systemaattisesti näiden sanomisten ja tiedotteiden todenperäisyyttä. Annenberg Public Policy Center of the University of Pennsylvania perustama **FactCheck.org** toimii edelleen.

FactCheck-palvelussa kokeneet journalistit seuraavat politiikan toimijoiden tv-mainoksia, julkisia keskusteluja, haastatteluja ja tiedotteita. Myös lukijoiden selvityspyyntöjä otetaan vastaan. Virheet raportoidaan pienten artikkelien muodossa oikeiden tietojen kera. Poliitikkojen mahdolliset omat oikaisut julkaistaan. (FactCheck.org)

FactCheck.org-palvelu ilmoittaa perustajakseen ja rahoittajakseen Annenbergin säätiön, josta verkkosivuilla on melko paljon tietoa. Nykyisin palvelu ottaa vastaan myös lahjoituksia, ja yli 1 000 dollaria lahjoittaneiden nimet julkaistaan. puolueettomuuden ja läpinäkyvyyden varmistamiseksi.

Vastaavanlaisia ammattilaisten vetämiä palveluita on 2000-luvulla syntynyt enemmänkin, esimerkiksi Tampa Bay Timesin **Politifact.com** (USA) ja brittiläinen mediayrityksistä riippumaton **Full Fact**.

Vuoden 2014 helmikuussa verkossa avautui **FactCheckEu**-sivusto, joka poimi EU-poliitikkojen väitteitä ja tarkisti niitä tilastoja vasten. Sivustoa ei päivitetä kesäkuusta 2015 alkaen, mutta aiemmat aineistot ovat edelleen luettavissa. Hanketta ylläpiti erilaisten avustusten tuella voittoa tavoittelematon NumbersEU, jonka on perustanut italialainen faktantarkistussivusto Pagella Politica. FactCheckEu:n motto korosti, että yhteiskunnallisten mielipiteiden tulisi perustua tosiasioihin: ”Love Europe? Hate Europe? Either way, get your facts straight.” (FactCheckEu)

Suomessa avattiin vuoden 2014 Euroopan parlamentin vaalien alla tiedotusvälineille ja muille mielipidevaikuttajille suunnattu **Faktabaari**-sivusto. Sen isäntänä on toiminut valtiotieteen maisteri Mikko Salo, ja sekä poliitikkojen että median esittämiä väitteitä tarkistetaan vapaaehtoisvoimin. Eurovaalihankkeen teknistä toteutusta rahoitti ulkoministeriön alainen Eurooppatiedotus, ja sivustoa ylläpitää Avoin yhteiskunta ry. Yhdistys on saanut rahoitusta muun muassa ulkoasiainministeriön Eurooppatiedotuksesta. Eurovaalikeskustelun aikana Faktabaari tarkisti yli 60 väittämää, joista korjattiin 40. (Faktabaari).

Syksyllä 2014 Faktabaari voitti EU:n European Public Communication -kilpailun, johon osallistui 28 kilpailijaa 12 EU-maasta. Toimintaa jatkettiin Helsingin Sanomain Säätiön avustuksen turvin, ja Faktabaarin seuraava rupeama keskittyi huhtikuun 2015 eduskuntavaalien alla esitettyihin väitteisiin. Tarkistusprojektiin osallistui myös opiskelijoita Haaga-Helia ammattikorkeakoulun journalismin koulutusohjelmasta.

Eräät toimittajat ovat närkästyneet, kun Faktabaarissa on osoitettu heidän esittämänsä väitteet virheellisiksi. Faktabaarin vastaavan toimittajan Tuomas Murajan mielestä kuitenkin tarkistus koituu kaikkien voitoksi: kansalaiset saavat oikeaa tietoa ja toimittajat tekevät jatkossa taustatyönsä huolellisemmin. Pelkillä faktoilla ei tehdä journalismia, mutta väitteiden tueksi esitettyjen lukujen on pidettävä paikkansa, Muraja huomauttaa. (Muraja 2015a)

Faktabaarin sivustolle syntyi myös Baaripuhetta-blogi, jossa toimitus tai vierailijat kirjoittavat ajankohtaisista fakta-asioista. Faktojen tarkistuksen sivujuonteena syntyi myös Debatibaari-sivusto, jolla keskustellaan monimutkaisista yhteiskunnallisista ja globaaleista teemoista, kuten ilmastonmuutoksesta, ”asiapohjalta, argumentoidusti ja avoimesti”. (Faktabaari)

Faktantarkistuspalveluiden rahoitus ja tulojen puutteellinen läpinäkyvyys tuottaa eettisiä pulmia. Vaikka toiminnan rahoittavat yleensä yleishyödylliset organisaatiot tai säätiöt, niiden todellinen omistus saattaa jäädä epäselväksi ja siten aiheuttaa epäilyä palvelun ohjailusta tai esimerkiksi rahanpesusta.

4.3 Joukkovoimaa tarkistukseen

Vaikka luonnontieteellinen tieto tarkentuu ja yhteiskunnat muuttuvat, painettujen tietosanakirjojen artikkeleihin ja määritelmiin voi yhä pääsääntöisesti luottaa, sillä niiden laatijat olivat tutkijoita ja muita päteviä asiantuntijoita, eivätkä tekstit ole päätyneet julkaisuun ennen toisten asiantuntijoiden tarkistusta.

Painetut ensyklopediat ovat 2000-luvulla korvautuneet verkkoversioilla. Yhä enemmän faktatietoa kootaan ja tarkistetaan joukkovoimalla. Näin toimivat verkon tietosanakirja Wikipedia ja sen alakohtaiset sisärsivustot. Artikkeleita luovat ja päivittävät yleensä kuhunkin asiaan perehtyneet ammattilaiset tai harrastajat.

Wikipedian luotettavuutta on testailtu aika ajoin. Suomessa laajimman selvityksen teki Helsingin Sanomat marraskuussa 2013, jolloin 96 asiantuntijaa arvioi yhteensä 134 artikkelia eri elämänaloilta. Otos oli pieni verrattuna 340 000 suomenkielisen artikkelin kokonaisuuteen, mutta tuloksia voitaneen pitää vähintäänkin suuntaa-antavina.

Helsingin Sanomien tutkimuksessa peräti 70 prosenttia Wikipedian artikkeleista oli sisältönsä täysin tai lähes virheettömiä. Mutta 14 artikkelia, eli kymmenesosa tutkitusta aineistosta, sai arvosanan heikko tai välttävä. Lehden artikkelissa todetaankin, että sama ilmiö on havaittu englanninkielistä Wikipediaa tutkittaessa: parhaat artikkelit ovat briljantteja, mutta useat heikkoja. (Koistinen 2013)

Alkuperäinen idea siitä, että joukkoäly korjaa omat virheensä, toimii siis kohtalaisesti. Eri-tyyppisen hyvin tämä toimii kovissa tieteissä, kuten tekniikassa ja luonnontieteissä. Ideologisesti herkkiä artikkeleita kuitenkin ”korjailaan” toisinaan räikeästi tosiasioiden vastaisiksi. Yksittäisten sanojenkin vaihtaminen voi muuttaa koko tekstin sävyn. Toimittajaa Wikipedian artikkelit hyödyttävät paljonkin, jos niissä on toimivat linkit alkuperäisiin lähteisiin.

Journalistisessa työssä joukkovoimaa voidaan hyödyntää aineiston keruussa ja seulonnassa. Lukijoita voidaan osallistaa käymään läpi laajaa aineistoa, joka ei ole koneluettava muodossa.

Datajournalistisia sovelluksia, vaikkapa tietoa paikkakunnan kahviloiden hin-
ta/laatusuhteesta, voidaan rakentaa pyytämällä somessa (tai muulla tavoin) käyttäjien
kokemuksia lomakkeella. Saatua data siirretään visuaaliseen ja interaktiiviseen muotoon.
Tässä tapauksessa käyttäjät voivat suoraan kartalta katsoa, vastaako lähistöllä sijaitseva
kahvila heidän senhetkisiä kahvittelutarpeitaan ja budjettiaan. Parhaimmillaan tämäntyyppinen
toimitustyön joukkoistaminen palvelee erinomaisesti käyttäjäkuntaa ja lisää tietoa.
Pahimmillaan sovellus antaa vinoutuneen kuvan tilanteesta ja voi johtaa päätöksiin ja te-
koihin, jotka perustuvat totuudenvastaiseen ”informaatioon”. Virheet voivat johtua huonosti
muotoilluista kysymyksistä, otoksen vinoutuneisuudesta tai pienuudesta, vastanneiden
pienestä määrästä tai vastausten teknisestä manipuloinnista.

Tiedonhankinta joukkoistuksen avulla ja saadun datan käsittely edellyttääkin journalisteilta
huolellisuutta. Jos lukijat ja katsojat tekevät laajasti ostopäätöksiään tai muita valintojaan
epätosien vertaisarvioiden perusteella, seuraukset voivat tuntua koko kansantaloudessa.
Sama koskee luonnollisesti huhujen ja mustamaalauskampanjoiden perusteella syntyneitä
uskomuksia esimerkiksi tuotteiden laadusta tai tietyistä yrityksistä ja henkilöistä.

5. Tiedonhaun kulmakivet

Tiedonhaku lähtee tarpeesta saada vastaus kysymykseen tai saada lisää ymmärrystä tietyistä asiasta. Tutkijalla on yleensä aikaa kerätä erityyppisiä aineistoja, jotka valottavat hänen aihepiiriään monipuolisesti, mutta toimittajaa painaa deadline. Journalisti tarvitsee informaatiota heti, huomenna tai muutaman viikon sisällä riippuen siitä, tekeekö hän uutisia, tausta-analyysia vai reportaasia. Hyvä lähteiden tuntemus auttaa löytämään faktat kiireessäkin. Tämän jakson aiheena ovat journalistin käytännön tiedonhankintakeinot ja luotettavat lähteet.

5.1 Tietoasiantuntijoiden rooli on muuttunut

Kuten jaksossa 3.2 todettiin, toimittajat, yritysjohtajat, tutkijat ja muut asiantuntijat tarvitsivat 2000-luvulle saakka tietoammattilaisten apua tiedonhaussa, koska etsiminen painetusta aineistosta vaati aikaa ja tietokantojen käyttäminen puolestaan ammattitaitoa ja rahaa. Internet oli tietokoneiden verkosto, jonka tietoliikenneprotokollia ja käyttökomentoja ymmärsivät vain tietotekniikkaan vihkiytyneet. World wide web 1990-luvun puolivälissä mulisti internetin. Henkilökohtaiset tietokoneet ja visuaaliset käyttöliittymät antoivat tavallisille ihmisille – ja toimittajille – mahdollisuuden etsiä itse informaatiota ja liikkua internetin tietoavaruudessa.

Nykyisin informaattikkojen tiedonhakutoimeksiannot kohdistuvat yhä kapeammin erikoisaineistoihin. Työ painottuu informaation seurantaan, seulontaan, analysointiin ja jakeluun eli pitkälti viestintään. Yritykset ovat lakkauttaneet tietopalveluyksiköitään ja sisäisiä kirjastojaan. Media- ja kilpailijaseuranta on usein ulkoistettu tähän erikoistuneelle yritykselle.

Taloustieto on pääosin edelleen maksullista. Isoimmista yrityksistä talous- ja kilpailijaseuranta hoitaa business intelligence (BI) -yksikkö, joka raportoi suoraan johdolle. Voidakseen tarkistaa yritysten ja muiden organisaatioiden taustatietoja toimittaja tarvitsee pääsyn yritys- ja organisaatiorekistereihin, vähintään Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämään kaupparekisteriin.

Sekä yleisissä että tieteellisissä kirjastoissa tietoasiantuntijat edelleen löytävät vastauksia kansalaisten tai toimittajien erilaisiin kysymyksiin. Tiedonhaku on useimmiten maksutonta.

5.2 Tiedonhakijan kysymyslista

Nykytoimittaja hoitaa usein jutunteon kaikki roolit yksin tai osin tiiminsä kanssa: hän ideoi, hankkii taustatiedot ja haastateltavan/t ja laatii artikkelin tai ohjelman sekä yhä useammin myös valokuvaa tai videoi.

Tiedonhankinnan aluksi journalistin kannattaa esittää itselleen samantyyppiset kysymykset, jotka informaattikko perinteisesti kysyy toimeksiantajaltaan. Kukin tietopalvelu luo omat järjestelmänsä, mutta perusasiat pysyvät ennallaan. Alla oleva luettelo on muokattu omien tietopalveluvuosieni kysymyslistoista.

Kysymysten tarkoitus on tarkentaa haun kohde, jotta tiedonhaku voidaan aloittaa heti relevanteista lähteistä. Samat kysymykset toimivat, onpa kyse tieteellisestä tutkimuksesta, yhteiskunnallisesta artikkelista tai henkilökuvan rakentamisesta. Kysymyslistan läpikäyminen vie muutaman minuutin, mutta se voi säästää hakuprosessissa tunteja.

- Mikä on se varsinainen kysymys tai aihe, johon vastausta tai lisätietoa etsitään?
- Mitä asiasta on tiedossa jo ennestään, missä tai kenellä nämä tiedot ovat?
- Tiedetäänkö hyviä lähteitä (esimerkiksi kirjoittajia, asiantuntijoita, tietopankkeja tai lehtiä)?
- Millaiseen tarkoitukseen tieto tulee (esimerkiksi tutkimukseen, selvitykseen, puheeseen, artikkeliin tai kommenttipuheenvuoroon)?
- Millaisessa muodossa tulokset halutaan: riittävätkö pelkät faktat (lähteineen) vai tarvitaanko analysoitua tausta-aineistoa, tutkimuksia, artikkeleita, kirjoja jne.?
- Kuinka laajalta maantieteelliseltä tai sisällölliseltä alueelta etsitään?
- Mihin mennessä tietojen / aineistojen on oltava koossa?
- Minkäkielistä aineistoa voi /pitää hakea, mitä kieliä toimeksiantaja/toimittaja pystyy lukemaan?

Listan ensimmäinen kysymys on olennaisin: jollei tiedä, mihin on hakemassa vastausta, etsimiseen kuluu turhaa aikaa, tuloksia voi tulla liikaa, ja ne ovat osittain epärelevantteja. Kun tietää, mitä hakee, voi suoraan valita tietokannat, henkilöt, joihin otetaan yhteyttä, sekä muut lähteet, kuten arkistot.

Tutkivan journalistin lähestymistapa on toisenlainen, koska hänellä ei useinkaan ole tarkkaa tietoa, mitä ollaan etsimässä tai mitä odotetaan löytyvän. On vain lähdeittävä liikkeelle tiedetyistä asiaan liittyvistä aineistoista mahdollisimman systemaattisesti.

Tutkijat ovat perinteisesti hakeneet käsiinsä tietämänsä hyvät aiemmat tutkimukset ja etsineet lisäinformaatiota niiden lähdeviitteiden kautta. Sama metodi toimii myös sähköisellä ajalla. Luotettavana tunnetun asiantuntijan siteeraama lähde voi olla arvokas apu. Tai päinvastoin: mahdollisen lähteen uskottavuutta syö, jos häntä siteeraavat epäluotettavina pidettävät tahot.

5.3 Hakukoneella pääsee alkuun

Journalismin periaate on, että tiedot pitäisi tarkistaa vähintään kahdesta toisistaan riippumattomasta lähteestä. Toimittajan pitäisi pyrkiä primäärilähteiden ääreen, esimerkiksi tarkistaa lakiteksti ja siihen liittyvä hallituksen esitys, eikä tyytyä referaatteihin tai toisen median tekemään juttuun. Käytettävien sekundäärilähteiden valintaa ohjaa Journalistin ohjeiden kohta 10: tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu.

”Googlaaminen” on helppoa. Huolimaton hakutekniikka yhdistettynä hakukoneyhtiöiden kaupalliseen optimointipolitiikkaan tuottaa kuitenkin runsaasti epärelevantteja tuloksia. Hakukone Googlen hakutulokset ovat yhä heikompia, sillä kärkijoukossa näkyvät mainokset ja viitteet, joille on ostettu näkyvyyttä. Lisäksi järjestelmä valikoi hakutermejä ja jättää niistä osan käyttämättä jopa tarkennettu haku -toiminnossa, jollei käyttäjä ole hoksannut rastia lähes näkymätöntä ”Kirjaimellinen”-vaihtoehtoa. Tiedonhaku kannattaakin tehdä useassa eri hakukoneessa (Bing, Northern Light, Google Scholar jne.) ja aina käyttäen tarkennettu haku -mahdollisuutta.

Myös Wikipedia on nopea ja helppo tapa aloittaa. Toimittajalle hyödyllisiä ovat linkit eteenpäin, erityisesti alkuperäisiin tietolähteisiin.

Luotettavaa taustainformaatiota voi hankkia aiheesta riippuen esimerkiksi

- viranomaisilta: raporteista, selvityksistä, tutkimuksista yms. Suomessa ja muissakin länsimaissa suuri osa tällaisesta tiedosta on julkisissa tietokannoissa. Julkisuusperiaatteen mukaan viranomaisten on tietopyynnön saatuaan kohtuullisessa ajassa annettava myös analoginen julkinen aineisto pyytäjän luettavaksi.
- oikeuslähteistä: säädöksistä ja niiden valmisteluaineistosta, oikeustapauksista.
- tilastoista: lähes kaikesta numeroilla ilmaistavasta informaatiosta on olemassa tilastoja.
- tutkimuksesta: alan tutkimusjulkaisuista, tutkimuslaitoksista, tutkijoilta.
- asiantuntijoilta, kuten tutkijoilta, virkamiehiltä tai yleensä ihmisiltä, jotka tuntevat oman alansa perin pohjin.

Uutis- ja ajankohtaisjuttuja tekevä toimittaja tarttuu herkästi puhelimeen ja kysyy helpoimmin tavoitettavalta asiantuntijalta, mistä tapahtumissa kysymys.

Tutkiessaan eräiden suomalaisten talousmedioiden lähdekäytäntöä vuonna 2010 Maisa Korhonen totesi, että niissä käytettiin pääosin henkilölähteitä. Eniten pääsivät ääneen talouden eri lähteet, jotka siten pääosin luovat talouskeskustelun agendan. Poliittisista valtiolähteistä Korhosen tutkimat talousmediat antoivat julkisuustilaa lähinnä hallituspuoleille, kansalaiset eivät päässeet ääneen juuri lainkaan, ja naisten osuus keskustelun luojana oli pieni. Usein lähdemaininta puuttui tai oli epämääräinen. Tällaiset seikat murentavat julkaisun uskottavuutta. Korhosen mielestä lähteiden käyttöä tulisi sekä määrällisesti että laadullisesti laajentaa ja toimittajien informaatiokompetenssia kehittää. Käytäntöjä tulisi kohentaa niin, että jutuissa olisi lähdemaininta ja linkki alkuperäiseen lähteeseen. (Korhonen 2010, 2).

Kaikki asiantuntijoina esiintyvät eivät välttämättä tiedä tai kerro faktaa vaan esittävät haastattelijalle pelkästään omia käsityksiään. Jos toimittaja on selvittänyt sekä asian että haastateltavan taustoja etukäteen, hän pystyy esittämään tarkempia kysymyksiä ja yllättäviäkin näkökulmia sekä tarvittaessa kyseenalaistamaan asiantuntijan näkemystä.

5.4 Virallisaineisto on hyvä lähtökohta

Viranomaisten tietoaaineistoissa on harvoin faktavirheitä. Virkamiehet ovat usein alansa asiantuntijoita mutta myös vaikutusvaltaisia ihmisiä, mikä on pidettävä mielessä työryhmämuistioita ja -raportteja lukiessa. Myös työryhmän kokoonpano vaikuttaa raporteissa käytettyihin lähteisiin ja loppupäätelmiin.

Tilastot ovat journalistille ehtymätön juttulähde, jos hän opettelee lukemaan niitä. Kansainvälisten järjestöjen tilastoissa on vertailukelpoista – joskaan ei kovin yksityiskohtaista – dataa eri maista, myös kehitysmaista, mutta vertailutilastojen laatiminen vie aikaa, joten ne ilmestyvät pitkällä viiveellä. Useiden valtioiden omatkin tilastot antavat kuvan ainakin suuruusluokista ja trendeistä. Kreikan valtion systemaattinen kansantaloustilastojen kaudenmuistelu 2000-luvulla muistuttaa journalisteja kuitenkin siitä, että sokeasti ei kannata luottaa edes virallisiin lukuihin.

Vuoden 2015 mittaan Suomen kansantalouden tilasta on julkisuudessa esitetty vastakkaisia näkemyksiä, jotka kaikki pohjaavat tilastoihin. Kun vakavasti otettavien asiantuntijoiden lausunnot poikkeavat toisistaan niin paljon, toimittajien tehtävä on perehtyä

syvällisesti aiheeseen ja kertoa kansalaisille, millä perusteilla erilaisiin tulkintoihin on voitu päätyä.

5.5 Yleissivistys on toimittajan työkalu

Tiedotusoppi ja journalismi kuuluvat oppiaineina luontevasti yhteiskuntatieteisiin. Toimittajan on mahdoton raportoida luotettavasti juuristaan, ellei hän pysty näkemään aihetta laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Asiantuntijakin on helpompi löytää, kun tietää minkä ministeriön ja viraston alaan asia kuuluu tai minkä aineen professorilta pitäisi yrittää saada haastattelu.

Suuri osa Suomen ja muiden länsimaiden julkisista asiakirjoista on ainakin osittain verkossa. Tiedon saatavilla olo ei kuitenkaan auta toimittajaa, jollei hän tunne tai ymmärrä, miten tämä informaatio niveltyy muuhun julkishallintoon. Esimerkiksi kotimaisen tuomioistuimen ratkaisusta voi kirjoittaa asiallisesti vain, jos tietää miten yleinen (tai hallinnollinen) oikeusprosessi etenee, miten rikoslaki ja muut säädökset ovat syntyneet ja miten Suomen oikeusjärjestelmä liittyy EU:n juridiseen rakenteeseen ja kansainväliseen oikeuteen. Muiden maiden lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä kertominen edellyttää myös laajempaa kielitaitoa, sillä usein vain lainsäädäntösivuston etusivu on käännetty englanniksi, haku-toiminnot ja normit ovat kansallisella kielellä.

Lehdistössä, radiossa ja televisiossa näkee toistaiseksi harvoin kömmähdyksiä Suomen hallinnon ja oikeusjärjestelmän ymmärryksessä. Sen sijaan Euroopan unionin päätöksenteosta, oikeuskäytännöstä ja EU-asioiden käsittelystä Suomessa raportoidaan mediassa usein epätarkasti, jollei asialla ole erityistoimittaja. Päättäjätäkään eivät aina näytä tuntevan säädöksiä eivätkä EU:n toimintaa. Siksi toimittajien vastuu virheettömästä ja ymmärrettävästä EU-raportoinnista ja päätösten tulkinnasta on entisestäänkin lisääntynyt.

Moninaiset maailman asiat sujuvat kansainvälisten sopimusten ansiosta. Tavarat liikkuvat maan äärestä toiseen, patenteja rekisteröidään siellä, missä niitä tarvitaan, aseista ja myrkyistä voidaan yhdessä luopua, teknisiä standardeja otetaan käyttöön maailmanlaajuisesti. Myös informaation keruumenetelmistä, käsittelystä ja välittämisestä on voitu sopia, jotta saadaan vertailukelpoisia tilastoja. Maiden väliseen kauppaan tai vaikkapa väestövertailuun viittaavan toimittajan on ymmärrettävä kansainvälisten järjestöjen toimintaa ja sopimuksia, jotta hän pystyy suhteuttamaan yksittäisessä lehti jutussa käytetyn yksittäisen faktan tai lukusarjan laajempaan kokonaisuuteen.

6. Faktojen tarkistaminen käytännössä

Der Spiegelin iskulause kelpaa kaikkeen journalismiin: ”me emme usko ensikuulemalta kerrassaan mitään” (Janssen 7.5.2015). Psykoottinen epäluuloisuus tai neuroottinen yksityiskohtien tarkistaminen johtaisi kuitenkin siihen, että tavallinen toimitus ja toimittaja eivät pystyisi julkaisemaan mitään ajoissa. Syväisemmän tarkistuksen tarve selviää useimmiten käymällä lyhyesti läpi muutamat kontrollikysymykset ennen jutun hyväksymistä julkaitavaksi.

Faktoja etsitään ja tarkistetaan jokseenkin samalla tavalla, haetaanpa informaatiota etukäteen tiettyyn tarpeeseen tai selvittämään, ovatko tietyt esitetyt väitteet totta. Hyviin tuloksiin pääsee se, joka muotoilee kysymykset oikein, käyttää luotettavia lähteitä sekä tunnistaa ja välttää kyseiseen aineistoon tai aiheeseen liittyvät sudenkuopat.

Informaation julkaisemiseen on aina jokin syy, ja lukijan, erityisesti toimittajan pitäisi aina kysäistä itseltään, miksi jokin tieto on julkaistu, ketä sen esiintuominen palvelee, onko jotain olennaista jätetty kertomatta tai painotettu väärin. Yritysten vuosikertomukset ovat totta, mutta epäedulliset asiat pyritään piilottamaan sivulauseisiin ja epämääräisiin kulueriin.

Tavallisimmin faktaa tarvitaan oikeusnormeista, luvuista, historiasta, maantieteestä ja ympäristöstä, taloudesta, luonnontieteistä sekä henkilöistä. Yksi tiedontarkistuksen perusteoksista, Verification Handbook, tarjoaa runsaasti käytännön ohjeita muun muassa kuvien, videoiden ja henkilötietojen tarkistamiseksi sekä linkkejä työkaluohjelmiin. (Verification Handbook).

Faktojen tarkistamiseen ei ole mitään yhtenäistä mallia. Tässä luvussa luetellaan joitakin tavallisia faktahaun kohteita, niihin liittyviä testauskysymyksiä, luotettavia lähteitä ja eräitä sudenkuoppia. Nämä listat ohjaavat tiedonhakijaa, mutta kokonaisvaltaisen tiedonhaun muistilistan laatiminen olisi jokseenkin mahdotonta.

6.1 Oikeusnormit

Oikeusnormit ovat sääntöjä tai periaatteita, jotka yhteiskunnan oikeusjärjestyksen perusteella sääntelevät ihmisten, yritysten ja muiden oikeushenkilöiden suhteita. Oikeusnormi voi olla oikeuslähde, kuten lakipykälä tai tuomioistuinratkaisu, tai tulkinta siitä, mitä sääntö tarkoittaa.

Säädöksiä ovat Suomen tai muun maan lait, asetukset ja tietyt päätökset. EU:n säädöksiä ovat direktiivit, asetukset ja päätökset. Näistä käytetään alkuperäistä eli virallista muotoa. Tarvittaessa tarkistetaan, mitä muuta normiin liittyy, kuten kansainvälisiä sopimuksia tai säädöstä tulkitsevia tuomioistuinratkaisuja. On hyvä tarkistaa asiantuntijalta – virkamieheltä tai juristilta – mistä on kysymys ja millaisia vaikutuksia normilla on.

- Kysymyksiä:
  - Ketä ja miten oikeusnormi koskee?
  - Kuinka sitova normi on? (säädös / suositus / sopimus / tuomioistuimen ratkaisu jne.)
  - Jos asia liittyy kansainvälisiin sopimuksiin, mitä niissä oikeasti edellytetään?
  - Mitä normissa tai sen valmisteluaineistossa tarkkaan ottaen sanotaan, ja onko sitä virallisesti tulkittu esimerkiksi tuomioistuimessa ennakkoratkaisuna ja miten?
  - Kuka ja miksi on kenties levittänyt asiasta virheellistä tietoa?
- Lähteitä:
  - Finlex- ja Eur-lex-tietopankit, ministeriöiden ja virastojen verkkosivut. Maksulliset Edilex.fi- ja SuomenLaki.com -sivustot tarjoavat Suomen ajantasaisen lainsäädännön laajoine ristiinlinkityksineen valmisteluaineistoihin, tuomioistuinratkaisuihin ja kirjallisuuteen.
  - Oikeusministeriön verkkosivut, eri virastojen omat verkkosivut.
  - Suomi.fi -sivustolta löytyy linkkejä ja vinkkejä virallisiin ja virallisuonteisiin tiedonlähteisiin. Sivuston perushakutoiminto on yksinkertainen, mutta hakutuloksia voi rajata, kunnes saa riittävän täsmällisen tuloksen.
  - Ulkomaisten säädöstietopankkien, parlamenttien, hallitusten ja tuomioistuinlaitoksen nettilinkkejä löytyy eduskunnan kirjaston ylläpitämästä ELKI-tietokannasta (<http://www.eduskunta.fi/kirjasto/Elki/>).
  - Eduskunnan kirjaston ja oikeustieteellisten kirjastojen tietopalvelut.
- Sudenkuoppia:
  - Pykälätekstin lisäksi tarvitaan tietoa sen käytännön soveltamisesta.
  - Säädösten tarkoitus löytyy yleensä niiden valmisteluaineistoista, ja tulkintaa voi etsiä tuomioistuinratkaisusta ja kirjallisuudesta.
  - Säädöstekstin kansantajuistamiseen sisältyy liiallisen yksinkertaistamisen vaara.
  - Muiden medioiden tai päättäjien uutisointi ja tulkinta voi perustua väärinkäsitykseen, joten pitäisi itse tarkistaa, mistä todella on kyse.
  - Kaikki virallinenkaan aineisto ei ole internetissä eikä edes saatavana sähköisessä muodossa, vaikka se on julkista. Näitä tietoja, esimerkiksi tuomioistuinratkaisuja, on osattava pyytää oikeasta elimestä.

6.2 Numerot ja luvut

Henkilöiden iät ja syntymäpäivät, tapahtumien vuosiluvut, kansantalouden numerot ja desimaalipilkun paikat, päivämäärät, osoitteet ja vastaavat pienet yksityiskohdat vaativat kirjoittajalta ja tarkistajalta yllättävän paljon aikaa, joten niitä kannattaa selvittää jo jutun teon alkuvaiheessa.

Luvut tarkistetaan mahdollisimman alkuperäisestä lähteestä. Tilastoluvuista tulee tarkistaa myös, miten data on kerätty, minkä ajanjakson ne kattavat, millainen mahdollinen virhemarginaali on, mihin lukuja voi ja kannattaa verrata.

Tilastokeskus julkaisee laatuselosteen kaikkien valmiiden taulukoiden yhteydessä, ja yleensäkin virallisissa tilastoissa on ainakin lyhyt seloste. Kansainvälisten järjestöjen tilastot ovat yhteismitallisia, eli niissä on luotettavaa vertailua maittain ja huomautukset mahdollisista epäluotettavuuksista.

- Kysymyksiä:
  - Mistä luvut on hankittu, kuka ne on kerännyt, onko keräämistapa luotettava?
  - Mihin lukuja verrataan, mihin niitä pitäisi tai voisi verrata?
  - Onko korrelaatio merkki syy- ja seuraussuhteista, tapahtuvatko asiat yhtä aikaa yhteisestä syystä vai onko korkea korrelaatio sattumaa?
  - Miksi tietty media tai poliitikko käyttää perusteinaan tiettyjä lähteitä ja laskentatapoja? Mitä muita lähteitä tai tapoja on?
  - Mikä tapa ja vertailu on relevanttia kyseisessä yhteydessä?
- Lähteitä:
  - Viranomaiset ja tutkimuslaitokset; Suomen virallisen tilaston tuottajat:
<http://tilastokeskus.fi/til/tuottajat.html>.
  - Tilastokeskus ja Tilastokirjasto.
  - Eurostat ja kansainväliset järjestöt kuten OECD, ILO, UNICEF, WHO, FAO jne., joista luettelo ja linkit:
http://www.stat.fi/tup/tilvir/julkaisijat_kansainvaliset.html.
  - Ammattimaiset markkinatutkimuslaitokset, joiden kyselytutkimukset tuottavat pienilläkin otoksilla tilastollisesti merkitseviä tuloksia. Aineisto on yleensä maksullista.
- Sudenkuoppia:
  - Lukuja voi tulkita liian yleiseksi / erityiseksi / merkityksellisiksi, jos ei ehdi tai pysty tarkistamaan laadintaperiaatteita.
  - Korrelaatiosta vedetään helposti johtopäätöksiä syy- ja seuraussuhteista tai muusta todellisesta riippuvuudesta. Sattuman mahdollisuus unohtuu.

- Eri tavoin lasketut lukusarjat eivät ole keskenään vertailukelpoisia, mikä tiedonhakijan on otettava huomioon sekä valmiita tauluja rinnastaessaan tai yhdistäessään että kootessaan itse tilastoa perusaineistosta.
- Arviot ja ennusteet on muistettava erottaa valmiista ja lopullisesta aineistosta.
- Jos dataa ei ole alun perin käsitelty tai hankittu ammattimaisesti, myös siitä vedettävät johtopäätökset vääristyvät.
- Aihepiirin ja/tai kontekstin tuntemus puuttuu, ja oikeita lukuja tulkitaan virheellisesti.
- Erityisesti muutosta kuvaavassa lukusarjassa ja vastaavassa graafissa saattaa nähdä nousevaa tai laskevaa kehitystä riippuen siitä, mihin sitä vertaa.

6.3 Historian tapahtumat

Toimittajan yleissivistykseen kuuluu vähintään koulun historian tuntien oppimäärä. Jos haastateltava kertoo esimerkiksi sotakokemuksistaan tai evakkorekkestään, on tarkistettava, missä ja milloin kerrotut seikat ovat voineet tapahtua.

Nykypäivän maailmantapahtumat ovat tulevaisuuden historiaa. Satelliittien, reporttereitten ja some-kanavien kuvista ja kertomuksista huolimatta tosiasiat jäävät helposti systemaattisten propagandakoneistojen jyräämiksi. Sotatutkija kiteyttää manipuloinnin ytimen: ”Informaationsotaa ei voiteta faktoilla tai todisteilla vaan mielikuvilla. Silloin, kun tärkeää ei ole se, miten asiat oikeasti ovat, vaan se, miltä asiat näyttävät, on suurimpana kärsijänä aina yleisö” (Jantunen, 22).

- Kysymyksiä:
  - Kenen laatima lähde on ja mitä hänen taustansa merkitsee informaation puolueettomuudelle?
  - Onko saatavilla virallista faktaa vai pelkästään ihmisten muistikuvia tapahtumista? Kumpikin näistä voi sisältää tahallisia tai tahattomia virheitä.
  - Onko jollain taholla intressiä – jos niin mitä – nostaa tietty aihe esiin juuri nyt?
- Lähteitä:
  - Tietosanakirjat, oppikirjat, tutkimukset ja tutkijat.
  - Tilastolaitokset, arkistot ja niiden henkilökunta.
  - Kansainvälisten järjestöjen raportit, jotka laaditaan laajan aineiston pohjalta, ja kaikki tiedot pyritään ristiintarkistamaan.
- Sudenkuoppia:

- Yhteen asiantuntijaan tai lähteeseen luottaminen; historian tapahtumilla on aina monta puolta ja monta näkökulmaa.
- Puutteelliset tiedot, jolloin aukkoja täytetään arvailulla.
- Käytössä on puutteellisia tai tarkoitushakuisesti laadittuja tilastoja; verrataan vertailukelvottomia lukuja.
- ”Poliittinen korrektius” eli tapahtumia on kerrottu tai kerrotaan kaunistellen, ottaen huomioon ajan moraalikäsitteet. Asiat näyttävät erilaisilta perspektiivistä kuin läheltä, esimerkiksi natsien ihailu 1930-luvun Suomessa, suhtautuminen seksuaalivähemmistöihin tai ”suomettuminen”.
- Sanojen konnotaatiot muuttuvat: ennen neutraali sana (neekeri) on muuttunut sopimattomaksi; luodaan uusia tai rajataan vanhoja sanoja poliittisiin tarpeisiin (fasisti, lahtari); tabusta (homoseksuaalisuus, homo) tulee arki-kieltä. Vanhojen lähteiden kieli on osattava suhteuttaa aikakauteensa.

6.4 Maantiede, ympäristö, poliittinen maantiede

Maapallon kasvot muuttuvat jatkuvasti. Valtioiden, alueiden ja paikkakuntien rajat ja nimet vaihtuvat taajaan. Koti-Suomessakin on vaikea tietää, mitä nimitystä kunnasta tulisi käyttää, kun viitataan aikaan, jolloin sen nimi ja rajat ovat olleet toiset kuin nykyisin.

Satelliitit ja niiden valokuvia hyödyntävät tietokoneohjelmat ovat tuoneet maapallon kaukaisetkin kolkat, myös niiden ympäristökatastrofit, nähtäviksemme. Verification Handbook listaa toistakymmentä verkkosivustoa, joista on hyötyä pohdittaessa, onko jokin tapahtuma voinut tapahtua väitetyssä paikassa (Verification Handbook, luku 10).

Tieteellinen tieto korjaa ja tarkentaa itseään sitä mukaa, kun tieteen metodein todistettua uutta näyttöä asioista ilmenee. Esimerkiksi ilmastonmuutoksesta ja ympäristöasioista kiistellään jatkuvasti, ja kaikki kiistelijät vetoavat tieteellisiin tosiasioihin. Toimittajan kannattaa ensisijaisesti luottaa laajalti tunnustettuihin tutkimustuloksiin. On kuitenkin syytä tarkistaa, etteivät kaikki samansuuntaiset tulokset tule samojen tahojen rahoittamista tutkimuksista. Rahoituksella ja poliittisilla päämäärillä voidaan ohjailla tutkimustakin, esimerkiksi tutkimuskohteiden ja asiantuntijoiden valinnassa.

- Kysymyksiä:
  - Mitä perusteita julkisuudessa esiintyvät puhujat käyttävät? Olisiko käytettävissä useita lähteitä?
  - Kuka puhuu, millä intressillä?
  - Onko tapahtunut ylipäätään mahdollista (ajat, paikat, henkilöt)?
- Lähteitä:

- Tilastokeskus, tilastoarkisto.
- Kansalliskirjasto, kansallisarkisto.
- Tutkijat ja julkaisut.
- Ympäristöntutkimuslaitokset, tieteelliset julkaisut.
- Kansainväliset järjestöt, YK:n alajärjestöt, Punainen Risti, ihmisoikeusjärjestöt, jotka toimivat paikan päällä.
- Kotimaisten kielten keskuksen (Kotus) paikannimitietokannat, esimerkiksi kuntien entiset ja nykyiset nimet ja taivutus:
http://www.kotus.fi/julkaisut/nimijulkaisut/paikannimijulkaisut/kuntien_nimet_ja_niiden_taivutus.
- http://www.kotus.fi/julkaisut/nimijulkaisut/paikannimijulkaisut/maat_paakaupungit_ja_kansalaisuudet.
- Talouslehti Economistia julkaisevan Economist Group -konsernin Economist Intelligence Unit -yhtiö julkaisee melko ajantasaisia maaraportteja maailman maista. Perusaineisto on nykyisin maksutta verkossa:
<http://country.eiu.com/AllCountries.aspx>.
- Yhdysvaltain keskustiedustelupalvelun CIA:n World Factbook sisältää ajantasaista, yleensä virheetöntä ja tarkkaa perustietoa jokseenkin kaikista maailman maista maksutta: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/faqs.html>.
- Sudenkuoppia:
  - Yksittäisten ihmisten kertomukset ovat subjektiivisia.
  - Asiantuntijoina esiintyvät voivat olla tahallaan tai tahattomasti poliittisen tai taloudellisen intressiryhmän asialla.
  - Paikkojen sijainti ja niiden oikeat suomenkieliset nimet ja taivutukset (Firenze, ei Florence).
  - Ulkomaista raportoitaessa käytetään vain englanninkielistä lähdeaineistoa.
  - Näennäisesti eri lähteistä tuleva tieto saattaa osoittautua yhden tahon tuotamaksi.

6.5 Henkilöt

Journalistien on jatkuvasti löydettävä sopivia ihmisiä haastateltavaksi. Joitakin tarvitaan asiantuntijoina, toisista ollaan laatimassa henkilökuvaa. Lisäksi laajoissa artikkeleissa tai ohjelmissa kerrotaan myös ihmisistä, jotka eivät itse voi vaikuttaa tähän julkisuuteensa, esimerkiksi kuolleet, etäiset julkkikset tai tunnetut poliitikot.

Toimittajan pitäisi ehtiä selvittää käyttämiensä tai jutussa mainittujen henkilöiden taustaa. Vähintäänkin pitää tarkistaa, ovatko he olemassa, jottei käy kuin vuonna 2012 Enkeli-

Elisan tapauksessa. Ennen kuin kiusaamisen vuoksi itsemurhan tehnyt teinityttö ja hänen vanhempansa osoittautuivat seipiteeksi, Elisasta oli keskusteltu sekä sosiaalisessa mediassa että lehdissä useita kuukausia. Jokaisen toimittajan kannattaa toisinaan olla yhtä epäluuloinen kuin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteen toimittajat, jotka lopulta todistivat tarinan keksytyksi.

- Kysymyksiä:
  - Kuka tämä henkilö on? Taustat, aukot historiassa, saavutukset, julkaisut?
  - Millainen maine henkilöllä on omassa viiteryhmissään (alan kollegat, työ- ja opiskelutoverit, tiedeyhteisö jne.)?
  - Miksi joku suostuu / ei suostu haastatteluun? Tuoko hän esiin asiaa, itseään, yritystään tai haluaako hän johdatella huomiota muualle?
  - Miksi tämä henkilö olisi oikea haastateltava tai tausta-asiiantuntija? Kuka häntä suosittelee ja arvostaa, miksi?
- Lähteitä:
  - Sosiaalisen median käyttäjiä voi etsiä suoraan yhteisöpalveluista (esim. Facebook, Twitter, Instagram, YouTube).
  - Some-jäljitysvälineitä listataan Verification Handbookin luvussa 10.
  - LinkedIn on ammatillinen some-verkosto, ja moni ylläpitää siellä työhistoriaa ja osaamisprofiilia.
  - Jos yhteystietoja ei löydy julkisista lähteistä tai somesta, jonkin sidosorganisaation kautta se usein onnistuu.
  - Henkilöstä julkaistut jutut.
  - Henkilön omat julkaisut, joista näkee tämän kiinnostuksenaiheita, painotuksia ja mielipiteitä.
  - Toimittajan omat verkostot voivat antaa taustatietoa henkilön luotettavuudesta.
  - Asiantuntijarekisterit, poolit.
- Sudenkuoppia:
  - Somessa jokaisella on roolinsa, ja postaukset perustuvat siihen.
  - Asiantuntijoina esiintyvät saattavat olla fanaatikkoja, vainoharhaisia tai vain tietämättömiä.
  - Haastateltujen viittaukset muihin ihmisiin voivat sisältää tarkoituksellista tai tahatonta vääristelyä.
  - Haastateltava voi itseään koskevissa asioissa johdatella toimittajaa haluaansa suuntaan.

6.6 Taloustieto

Talous liittyy yhteiskunnassa lähes kaikkeen, joten journalistilla pitäisi olla hyvät perustiedot ainakin kansantaloudesta, laskentatoimesta ja finanssitaloudesta.

- Kysymyksiä:
  - Mitkä ovat relevantteja kansantalouden lukuja? Mihin ajanjaksoon tai muuhun toimijaan niitä pitäisi verrata?
  - Mikä tämä yritys on, ketkä sitä johtavat?
  - Millainen maine yrityksellä tai sen henkilöillä on omassa viiteryhmissään? Mihin maine perustuu?
  - Mihin jonkun julkisuudessa esiintyvän puhujan/poliitikon esittämät luvut perustuvat?
- Lähteitä:
  - Yritystalouden lähteet ovat usein maksullisia, esimerkiksi Patentti- ja rekisterihallituksen kaupparekisterin tarkemmat tiedot sekä Asiakastiedon seikka-peräiset yritystiedot suomalaisista yrityksistä.
  - Yritysten vuosikertomukset; pörssiyrityksillä on velvoite kertoa melko tarkasti taloudenpidostaan.
  - Kansantalouden tilinpito: Tilastokeskus, Valtiokonttori.
  - Taloudellisten tutkimuskeskusten raportit, esimerkiksi Elinkeinoelämän tutkimuslaitos ETLA, Palkansaajien tutkimuslaitos PT, Pellervon taloustutkimus PTT, Suomen Pankin siirtymätalouksien tutkimuslaitos BOFIT, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT.
  - Kuntaliitto.
  - Pankkien verkkosivuilla on aineistoa esimerkiksi sijoittamisesta ja pörssistä.
  - Ajantasaista pörssitietoa on paitsi pörssien sivuilla myös kootusti taloussanomalehtien pörssisivuilla.
- Sudenkuoppia:
  - Kansantalous, yritystalous ja finanssitalous ovat omalakisiaan kokonaisuuksia, joiden toimintamekanismit poikkeavat toisistaan.
  - Vallitsevat käsitykset perustuvat tietynlaisiin teorioihin ja tulkintoihin, jotka voivat myöhemmin osoittautua virheellisiksi.
  - Tilastot kertovat menneisyydestä. Asiantuntija voi ennakoida talouden tulevaisuutta tiettyjen indikaattorien muutoksesta, jota asiaan perehtymätön ei havaitse tai osaa tulkita oikein.
  - Talous perustuu pitkälti ihmisten käyttäytymiseen, jota on vaikea ennakoida.
  - Pankkien ja muiden rahalaitosten tuottamat tilastot kertovat vain osatotuuk-sia.

- Yritykset ja jopa valtiot voivat vääristellä ja peitellä taloustietojaan. Energia-yhtiö Enron (USA) ajautui konkurssiin 2001, kun pitkä kirjanpitopeitosten sarja lopulta paljastui.

6.7 Esimerkki Faktabaarin tarkistusprosessista

Kevään 2015 eduskuntavaalien alla Faktabaari tarkisti poliitikkojen väitteitä. Kaikkia tutkittuja väitteitä ei voitu osoittaa sen paremmin oikeiksi kuin vääriksiäkään.

Alla on kuvattuna yksi tarkistusprosessi, josta vastasi Haaga-Helian journalistiopiskelija Päivi Kärnä.

Selvitettävän väitteen oli esittänyt kansanedustaja Kari Rajamäki eduskunnassa niin kutsutun paperittomien eli laittomasti maassa oleskelevien terveydenhuoltoa koskeneen lakiesityksen käsittelyssä 9.3.2015:

“Suomella ei ole varaa tähän lainsäädäntöön. Tämähän tulee johtamaan siihen, että terveydenhuollon kustannuksiin tulee hallitsemattomia vaikutuksia. Meillä on miljoona paperitonta, Pietarissa 50 000 hiv-potilasta, joista 20 000 on hoidossa. Ja poiketen muiden maiden näistä hoitoperiaatteista, meillä kyllä hiv-potilaat ynnä muut syöpähoidot näille laittomille, paperittomille maahan tuleville ovat tässä hallituksen esityksessä mukana. Eli tämä on täysin epärealistinen, myöskin nämä niin sanotut kustannusarviot.”

Väitteessä oli useita virheitä, ja Faktabaarissa tarkistettiin erikseen väitteen osat lakiehdotuksen sisällöstä ja siitä, keitä se koskisi, Pietarin HIV-tilanteesta sekä venäläisten HIV-potilaiden mahdollisuudesta saada Suomessa hoitoa, jos laki olisi hyväksytty.

- Tutkittiin lainmuutosehdotuksen sisältö huolellisesti. Varmistettiin, että sisältö on ymmärretty oikein haastatteleamalla kahta asiantuntijaa.
  - Ehdotus koski raskaana olevien ja alaikäisten paperittomien oikeutta saada hoitoa muutenkin kuin akuuttitapauksessa.
- Selvitettiin ulkomaalaisten HIV-potilaiden hoitokäytännöt Suomessa.
  - HIVin hoito on pitkäjänteistä, eikä Suomessa siksi aloiteta ulkomaalaisten HIV-hoitoja. Paperittomien, myös HIViä kantavien, kiireellinen sairaanhoito on sen sijaan laissa turvattu.
- Selvitettiin, mihin Rajamäen väittämät luvut saattoivat perustua.
  - Vaikutti siltä, että esitetyt luvut olivat peräisin yhden sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksessa kuullun asiantuntijan lausunnosta.
  - Kyseisessä lausunnossa viitattiin myös venäläisten HIV-potilaiden tuberkuloositapauksiin. Faktabaari tiedusteli näistäkin samalla, kun

Rajamäen varsinaisia väitteitä tarkistettiin. Tuberkuloosia sairastavien hiv-positiivisten määrästä Pietarissa ei ollut saatavissa tarkkaa tilastotietoa, ainostaan asiantuntijan arvio. Suomessa mahdollisesti oleskelevien venäläisten paperittomien tuberkuloosi- tai hiv-potilaiden määrästä ei ollut liioin saatavissa mitään tietoja, mutta asiantuntija arvioi tällaisia henkilöitä olevan tuskin ollenkaan, korkeintaan yksi tai kaksi. Tuberkuloosi on kuitenkin tartuntatautilain mukaan yleisvaarallinen tauti, jota hoidetaan riippumatta sairastuneen kansallisuudesta ja vakituisesta asuinmaasta.

- Selvitettiin Pietarin hiv-sairastuneiden määrää. Virallinen tieto, alle 40 000, saatiin Luoteis-Venäjän Aids-keskuksesta Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n asiantuntijan avulla.
- Selvitettiin, keitä lakiehdotus koski. Faktabaarilaiset lukivat hallituksen esityksen ja terveydenhuoltolaista asiaan liittyvät kohdat (50 §). Lisäksi haastateltiin HUS:n infektioautien erityisasiantuntijoita. Lakiesitys ei olisi tuonut muutosta nykyisiin hoitokäytäntöihin. Ainoa HIV-positiivisten venäläisten ryhmä, jonka kohdalla laki olisi laajentanut hoitoon pääsyä, olisivat olleet paperittomat raskaana olevat. Uuden lain myötä heidän hiv-infektioitaan olisi hoidettu raskauden ajan. Myös mahdolliset alaikäisten hiv-tapaukset olisi hoidettu.

Kärnä kertoo, että tarkistuksen aikana haastateltiin seitsemää asiantuntijaa puhelimitse tai sähköpostitse. Lisäksi yritettiin saada haastattelua sosiaali- ja terveystieteiden lausunnan antaneelta asiantuntijalta, jonka lausunnan lukuja Rajamäki ilmeisesti hyödynsi, mutta tämä ei vastannut haastattelupyyntöön.

Apua oikeiden asiantuntijoiden jäljittämiseen saatiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijoilta sekä eduskunnan kirjaston henkilökunnalta. Rajamäen väite olisi ollut mahdollista kumota usealla eri tavalla, mutta Kärnä päätyi yhdessä Faktabaarin Taru Taipaleen kanssa yllä esitettyyn menettelyyn, koska se oli aukottomin.

Faktojen tarkistus saattaa viedä paljon aikaa. Usein eniten aikaa kuluu sellaiseen selvittelyyn, josta ei lopulta saada varmaa tulosta. Kärnänsä mukaan Rajamäen väitteiden selvitystyöhön käytettiin yhteensä noin 12 tuntia.

– Aikaa meni paljon, koska lähdin selvittämään myös asioita, joista sitten kävi ilmi, että luotettavaa tietoa aiheesta on mahdotonta saada. Yritin esimerkiksi selvittää Suomessa oleskelevien paperittomien venäläisten määrää ja terveystietoja, mutta käyttökelpoista tietoa ei ollut. Lisäksi selvitin Rajamäen antamien tilastotietojen paikkaansa pitävyyttä, vaikka niitä ei loppujen lopuksi tullut varsinaiseen Faktabaari-tekstiin.

Suomessa oleskelevien paperittomien määrää ei liioin tiedetä. Vuoden 2015 alussa THL kertoo, että vuosittain heitä tavataan 1 700 – 6 900, mutta tämä ei kerro heidän todellista määräänsä.

7. Fakta-asiantuntija luottaa journalismiin ja tietoasiantuntijoihin

Ennen kuin tietokirjailija ja toimittaja Tuomas Muraja aloitti vastaperustetun Faktabaarin vastaavana toimittajana vuonna 2014, hän oli työskennellyt useita vuosia sanomalehden ulkomaantoimituksessa, viestintätehtävissä Kosovossa ja Afganistanissa sekä neljä vuotta EU-kirjeenvaihtajana Brysselissä.

Haastattelin opinnäytetyötä varten Murajaa lokakuussa 2015 Helsingissä faktantarkistuksen käytännöistä ja journalismin tulevaisuudennäkymistä. Hän muistutti, että demokratiassa ja sananvapauden vallitessa vallanpitäjilläkin on oikeus olla puhumatta totta. Journalismin ja journalistin tehtävä on etsiä tosiseikat, analysoida ne ja kertoa yleisölle, mistä oikeasti on kysymys.

Muraja totesi, että hänelle tosiseikkojen tarkistaminen on ollut olennainen osa toimitustyötä tiedotusopin opinnoista lähtien.

– Tiedonhaun ja tietokantojen käytön opiskelu oli luonnollinen osa opintojamme, ja tietokantoja pitää yhä opettaa toimittajille.

7.1 Päätoimittaja vastaa julkaistusta informaatiosta

Muraja kertoi itse lähtevänsä tiedonhakuun usein ottamalla sähköpostilla yhteyttä asiantuntijaan, jollainen löytyy joko vuosien mittaan kertyneestä omasta verkostosta tai internetin kautta, esimerkiksi jostakin asiantuntijapoolista. Joukkoviestimillä on lisäksi omat eksperttilistansa.

Vaikka itse faktat, kuten tilastoluvut tai säädöstekstit, löytyisivät helposti, toimittaja tarvitsee Murajan mielestä usein asiantuntijaa selittämään, mistä on kysymys ja miten luvut on laskettu. Toimittajan tehtävä ja vastuu yleisölleen on selvittää, miksi asiat ovat niin kuin ovat ja mitä seurauksia vaikkapa uudella direktiivillä on.

Faktojen tarkistus kahdesta toisistaan riippumattomasta lähteestä merkitsee Murajalle usein juuri kahta asiantuntijaa, jotka voivat olla esimerkiksi professoreita, tutkijoita tai virkamiehiä. Juttua tehdessään hän laatii saamastaan informaatiosta synteessin ja tarkistuttaa vielä informanteillaan, ettei ole lopputuloksessa suoristanut mutkia liiaksi.

Faktabaarissa tarkistetaan yksittäisiä poliitikkojen – ja toimittajien – väitteitä jälkikäteen, jolloin kiire ja deadline eivät estä tai haittaa huolellista perehtymistä asiaan. Murajan mielestä myöskään juttua tehdessä kiire ei ole syy jättää tosiasioita tarkistamatta,

– Osa faktantarkistuksesta pystytään tekemään parilla puhelinsoitolla, ei siihen paljon aikaa mene. EU-toimittajanakin odotin itse aina kunnes sain faktat varmistetuksi ennen kuin jutun sai julkaista.

Kaikissa yhteiskuntamuodoissa vallanpitäjät kertovat kansalle puolitotuuksia, jopa valehtelevat, joko tarkoituksella tai tietämättömyyttään. Joukkoviestimet raportoivat päättäjien viestin kansalaisille, mutta kenen, missä ja milloin tulee osoittaa virheet ja valheet?

Tuomas Murajan mielestä faktat on kyseenalaistettava ja virheet on osoitettava jo siteerauksia julkaistaessa.

– Päätoimittaja vastaa julkaisustaan, myös siitä, että sitaatin virheelliset tiedot oikaistaan. Faktabaarin roolina on ollut vain tarkistaa yksittäisten väitteiden todenperäisyys. Journalistien tehtävä on kysyä, miksi joku ei ole puhunut totta. Sinänsä olisi kiinnostavaa viedä Julkisen sanan neuvostoon jokin tapaus, jossa tiedotusväline ei ole tarkistanut ja oikaissut omassa tekstissään jonkun poliitikon totuudenvastaisia väitteitä.

Faktabaarin tarkistustyössä on hyödynnetty informaattikkoja, erityisesti Eduskunnan kirjaston ja Helsingin yliopiston Kaisa-kirjaston tietoasiantuntijoita. He ovat sekä etsineet kysytyjä tietoja että osanneet ohjata kysyjät eteenpäin relevanttien asiantuntijoiden puheille.

– Informaatikoista on ollut meille suuri apu. He tajuavat miten tietoa haetaan, tuntevat tietokannat ja osaavat käyttää niitä.

7.2 Hyvä sisältö on oikeaa sisältöä

Muraja sanoo, että hänen uskonsa journalismiin on palautunut.

– Median voi pelastaa vain journalismi. Jonkun on pystyttävä poimimaan olennaiset asiat, valitsemaan näkökulma ja tekemään faktojen pohjalta juttu eli selittämään maailmaa. Kellään muulla kuin journalisteilla ei oikein ole mahdollisuutta tähän. Hyvä sisältö on yleensä oikeaa sisältöä, se kiinnostaa, ja sitä jaetaan.

Kansalaisjournalismista ja käyttäjien tuottamasta sisällöstä aluksi innostuneet tiedotusvälineet ovat jo alkaneet ottaa julkaisualustojaan takaisin journalistiseen käyttöön. Artikkelien kommentointimahdollisuus on monessa mediassa suljettu, koska nimimerkeillä

käytävästä keskustelusta muodostuu nopeasti tiettyjen kirjoittajien vetämä foorumi, jonka aihe etäännyy kauas itse artikkelista. Muraja huomauttaa, että tällainen ei palvele journalismia eikä julkaisijayritystä. Näiden keskustelujen moderointikin vie turhaan aikaa ja henkilöresursseja.

Disinformaation ja tarkoitushakuisen propagandan lisääntyessä journalismin ja faktantarkistuksen merkitys kasvaa. Faktabaaria kuten sen esikuvina on rahoitettu puolueettomina pidetyistä rahastoista tai säätiöistä, mikä tuo epävarmuutta toiminnan jatkumisesta. Kaupallinen rahoitus vaarantaisi puolueettomuuden. Uutistoimistot ovat menestyksekkäästi myyneet uutisiaan ja samalla faktojen tarkistusta jo toistasataa vuotta. Voisiko tästä kehitellä faktantarkistukseen liiketoimintamallin?

– Tämä on ongelma. Ehkä tulevaisuudessa voisi toimia jokin STT:n tyyppinen malli. Medioiden ei välttämättä tarvitsisi omistaa tällaista faktantarkistusorganisaatiota, vaan ne voisivat ostaa palvelua esimerkiksi sopimuksella, että tarkistetaan kymmenen juttua kuukaudessa, Muraja visioi.

8. Johtopäätökset ja suositukset

Tosiperustaisena tarjotun journalistisen sisällön on oltava totta, ja yleisön pitää voida luottaa siihen. Kirjallisuuden (Peters & Broersma; Reunanen) ja arkihavaintojen perusteella toimittajat suhtautuvat länsimaissa edelleen vakavasti totuudellisuuden periaatteeseen.

Journalisti seuloa kiinnostavasta aiheesta tosiseikat, löytää niille tulkinnan, muotoilee sen vastaanottajille sopivaan muotoon ja välittää eteenpäin. ”Oikea tieto, oikeaan aikaan, oikeassa muodossa, oikealle vastaanottajalle”: tietopalvelutyön motto toimii siis toimittajankin ammatissa. Jotta hän pystyy hoitamaan tehtävänsä, hänellä on oltava riittävät välineet, taidot ja aika. Taustatiedon hankintaa ja faktojen tarkistusta haittaavat nykyisin vaatimukset nopeasta sisällöntuotannosta ja sisältöjen tulva, johon liittyy huhujen ja disinformaation tahaton ja tahallinen levitys.

Valitsin tiedonhankintataidot opinnäytetyön aiheeksi informaattikokoukseni vuoksi. Muun muassa Johanna Vehkoon, Tuomas Murajan ja Hauke Janssenin kuvaukset ja käsitykset faktojen tarkistamisen merkityksestä ovat vahvistaneet omia näkemyksiäni, että uskottavuus on journalismin ydinasia, faktat ovat sen perusta ja toimittajan tiedonhankintataidot sen mahdollistaja.

Käytännön tiedonhakutyöstä on kirjoitettu journalistiikassa niukasti, ehkä siksi, että tiedonhakua oppii vain käytännön työssä. Myös toimitusprosessin aikaisista tarkistuksista on kirjoitettu ja puhuttu melko vähän. Luvussa 6 listaamieni kontrollikysymysten ja sudenkuoppien on tarkoitus osaltaan korjata tätä puutetta.

8.1 Tietoammatit yhteistyöhön faktantarkistuksessa

Laatulehdet, yleisradioyhtiöt ja uutistoimistot ovat säilyttäneet maineensa, koska ne pitävät kiinni faktojen tarkistamisesta ennen kuin informaation sisältö lähetetään yleisölle.

Faktantarkistuksesta on 2010-luvulla tullut yksi yleisimmistä puheenaiheista journalismia käsittelevässä viestinnässä ja koulutuksessa. Viikoittain lisääntyvästä kirjallisuudesta olen joutunut lähdeluetteluun poimimaan vain pienen osan.

Haaga-Helian journalistiopiskelijoita osallistui keväällä 2015 Faktabaarin tarkistustyöhön. He korostivat sekä Journalismin päivässä 9.5.2015 että yksityisissä keskusteluissa, että poliitikkojen väitteiden tarkistamiseen meni yllättävän paljon aikaa.

– Faktojen tarkistus on puuduttavaa hommaa, totesi myös Tuomas Muraja. (Muraja 2015b)

Kuten luvussa 4.4 todetaan, verkkoon on syntynyt viime vuosina useita faktantarkistuspalveluita. Niiden toimintaa rahoittavat lähinnä yleishyödyllisinä itseään markkinoivat säätiöt ja lahjoitukset. Puolueettomuuden takaavaa liiketoimintamallia tai pysyvää yhteiskunnallista rahoitusta (YLE-veron malliin) ei toistaiseksi ole tiettävästi luotu missään.

Faktantarkistuspalvelujen suosio ja kohtuullinen menestys herättää kysymyksen siitä, voisiko myös journalisti ulkoistaa juttujensa faktojen haun ja/tai tarkistuksen etukäteen. Yhä suurempi joukko toimittajista työskentelee free lance -pohjalta, yrittäjinä. Juttuihin liittyvien tilastojen ja muiden yksityiskohtien tarkistaminen vie paljon aikaa. Jos näitä tietoja tarvitaan taustaksi, eli ne eivät ole artikkelin tai ohjelman ydinsisältöä, eikö toimittaja voisi luottaa toisten kokoamaan aineistoon? Ovathan journalistit nytkin pitkälti asiantuntijoiden antaman informaation varassa.

Jos faktantarkistuspalvelu toimisi kirjaston (tai muun julkisen palvelun) yhteydessä, tämä vahvistaisi sen puolueettomuusoletusta. Palvelun hinnoittelu voisi perustua kertakorvauksiin ja käyttö sopimuksille, joiden mukaan palveluntarjoaja sitoutuisi tiettyyn määrään tiedonhakuja. Näin toimittaja pystyisi ulkoistamaan osan aikaavievästä faktantarkistuksesta ja keskittymään juttunsa kannalta keskeisimpiin kohtiin.

8.2 Lisää tiedonhankinta- ja medialukutaidon koulutusta

Dataa on saatavana käsiteltäväksi yhä enemmän. Julkisten toimijoiden valtavat avoimen datan aineistot avaavat myös journalisteille uudenlaisia mahdollisuuksia selvittää erilaisia kytköksiä, suhteita ja trendejä. Datajournalistisia menetelmiä tiedonkeruuseen ja sovellusten rakentamista tulisikin opettaa toimittajille nykyistä tehokkaammin ja enemmän.

Sekä journalisteja, yrityksiä että kansalaisia palvelisi myös tietoaineistojen metadatan parempi yhtenäistäminen. Näin tiedon palasia voitaisiin hyperlinkittää tehokkaasti toisiinsa yhdistetyn tiedon (linked data) verkoiksi. Koska linkkien kautta pääsisi tietoaineistosta toiseen, hakukonehakuihin liittyvä ylimääräinen häly jäisi ulkopuolelle. Yhdistetty tieto ei siis poista hakukoneiden tarpeellisuutta, vaan auttaa löytämään informaatioaineistoa semanttisten linkkien avulla.

Yleissivistys rakentuu vankan tietoperustan varaan, mutta ilman tiedonhankintataitoja ja mediakriittisyyttä pelkän pohjatiedon arvo jää vähäiseksi.

Sekä tiedonhankinta että medialukutaito ja lähdekriittisyys tulisikin sisällyttää opetussuunnitelmiin ala-asteelta aina tohtorinkoulutukseen asti. Koulutuksen osaksi voitaisiin sisällyttää kirjastojen vetämät tiedonhakukurssit. Tietokantoja oppii käyttämään ja hyödyntämään vain käytännön harjoituksissa ja todellisiin tehtäviin kytkettynä.

Myös monilla Haaga-Helian journalismin koulutusohjelman kursseilla ja niiden aineistoissa on korostettu, että toimittajan työn keskeinen ja eniten aikaa vievä osa on taustoihin perehtyminen. Käytännön tiedonhankintaa voisi ja pitäisi siksi sisältyä journalismin opetusohjelmaan enemmän.

Mediayhtiöiden toivoisin näkevän tulevaisuutensa virheettömän, jäsennellyn ja analysoidun tiedon tuottajina ja välittäjinä. Hyvä sisältö ei ole sidottu muotoon tai toimitustapaan. Jatkossa kuluttajat mahdollisesti hankkivat artikkelia luettavaksi yksittäin ja liittävät ne osaksi omaa uutisvirtaansa verkkomusiikkikaupan tapaan. Miten journalisti saa työstään kohtuullisen korvauksen ja kuluttaja edullisen tietotuotteen, on eri tutkimuksen aihe.

Journalismia tarvitaan, vaikka mediatalouden maisema muuttuu. Kuluttajat tarvitsevat ja haluavat oikeaa ja hyvin toimitettua informaatiota. Sen tuottaminen on journalistien tehtävä.

9. Lähteet

Aikakausmedia 2013. Aikakauslehtien Liiton käytännesäännöt mainonnan tunnistettavuudesta 12.12.2013. Luettavissa: <http://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/tietoa-ja-ohjeita/markkinointi-ja-mainonta/mainonnan-tunnistettavuus/kaytannesaannot.pdf>. Luettu 3.12.2015

Esitutkintalaki 22.7.2011/805. Luettavissa: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>. Luettu 23.11.2015.

FactcheckEU. Faktantarkistussivuston päivitys ja joukkotarkistustoiminta päättyi 9.6.2015. Aiempi aineisto luettavissa: <https://factcheckeu.org/>. Luettu: 9.10.2015.

Faktabaari-sivusto ja Debattibaari-sivusto. Luettavissa: <http://faktabaari.fi/faktabaari/> (@Faktabaari) ja <http://debattibaari.fi/> (@debattibaari). Luettu: 9.10.2015.

Full Fact -faktantarkistussivusto. Luettavissa <https://fullfact.org/>. Luettu: 18.1.2015.

Hanitzsch, Thomas 2013. Journalism, Participative Media and Trust in a Comparative Context. Teoksessa Peters, Chris & Broersma, M.J. (toim.) Rethinking Journalism – Trust and Participation in a Transformed News Landscape. Routledge.

Janssen, Hauke. 9.5.2015. In Search of Truth: Verification on the Front Line. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. Journalismin päivä -seminaari. Helsinki.

Janssen, Hauke 2015a. Tuima-TV Extra – Vieraana Hauke Janssen. Videohaastattelu ja teksti, Haaga-Helian toimittajaopiskelijoiden verkkolehti Tuima. Video julkaistu 19.5.2015. Katsottavissa: <http://tuima.fi/tuima-tv-extra-hauke-janssen/>. Käytetty 12.8.2015.

Jantunen, Saara 2015. Infosota. Otava. Keuruu. ISBN 978-951-1-29189-3.

Journalistin ohjeet. Luettavissa: http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu: 23.11.2015.

Kantola, Anne & Suojanen, Janita 2015. Valitse lähteesi hyvin, niin vältät virheitä. Hauke Janssenin haastattelu. Haaga-Helian toimittajaopiskelijoiden verkkolehti Tuima. 8.5.2015. Luettavissa: <http://tuima.fi/valitse-lahteesi-hyvin-niin-valtat-virheitä/>. Luettu: 12.8.2015.

KITT 2015. Tieteellisten kirjastojen yhteistilasto. Yliopistokirjastot. Luettavissa: <https://yhteistilasto.lib.helsinki.fi/>. Luettu: 1.11.2015.

Koistinen, Olavi 2013. HS selvitti: Näin luotettava Wikipedia on. Helsingin Sanomat, Tiede. 30.11.2013. Luettavissa: <http://www.hs.fi/tiede/a1305754303586>. Luettu: 9.10.2015.

Korhonen, Maisa 2010. Ketkä luovat suomalaisen talouskeskustelun agendan? Tärkeimpien suomalaisten talousmedioiden lähdekäytäntö. Opinnäytetyö, Haaga-Helia, 2010. Luettavissa: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25034/Ont_Maisa_Korhonen.pdf. Luettu: 9.10.2015.

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä 13.6.2003/460. Luettavissa: <http://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030460>. Luettu 23.11.2015.

LDF 2014. Linked Data Finland -hankkeen kotisivut, Linked Data Finland - Living Laboratory Data Service for the Semantic Web. Luettavissa: <http://www.ldf.fi/> ja <http://www.aalto.fi/fi/current/news/2014-12-08/>. Luettu: 9.10.2015.

McNair, Brian 2013. Trust, Truth and Objectivity: Sustaining Quality Journalism in the Era of the Content-Generating User. Teoksessa Peters, Chris & Broersma, M.J. (toim.) Rethinking Journalism – Trust and Participation in a Transformed News Landscape. Routledge.

Muraja, Tuomas 2015a. Tuima-TV Extra – Vieraana Tuomas Muraja. Videohaastattelu ja teksti, Haaga-Helian toimittajaopiskelijoiden verkkolehti Tuima. Video julkaistu .2015. Katsotavissa: <http://tuima.fi/tuima-tvn-vieraana-tuomas-muraja/> Käytetty:

Muraja, Tuomas, 16.10.2015. Faktabaarin vastaava toimittaja. Haastattelu. Helsinki.

Mörä, Tuomo (toim.) & Mäntylä, Tuomo & Tiilikka, Päivi 2011. Lähdesuoja. Normit, ideat ja käytännöt. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto. ISBN 978-952-10-7378-6 (pdf). Luettavissa: http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/Lahdesuoja_raportti.pdf. Luettu: 2.7.2015.

Peters, Chris & Broersma, M.J. 2013 (toim.). Rethinking Journalism – Trust and Participation in a Transformed News Landscape. Routledge. ISBN 978-0415697026 (paperback).

Politifact-faktantarkistussivusto. Tampa Bay Times. Luettavissa:

<http://www.politifact.com/truth-o-meter/> Luettu: 18.1.2015

Porlezza, Colin & Russ-Mohl, Stephan 2013. Getting the Facts Straight in a Digital Era: Journalistic Accuracy and Trustworthiness. Teoksessa Peters, Chris & Broersma, M.J. (toim.) Rethinking Journalism – Trust and Participation in a Transformed News Landscape. Routledge.

Reunanen, Esa & Koljonen, Kari 2014. Toimittajan sanansijat. Tampere University Press. TUP. ISBN: 978-951-44-9680-6.

Reuters 2014. The Essentials of Reuters sourcing. Uutistoimisto Reutersin verkkosivu, sivua muokattu 17.4.2014. Luettavissa:

http://handbook.reuters.com/?title=The_Essentials_of_Reuters_sourcing Luettu: 10.1.2015.

Storyful.com -verkkosivusto. Luettavissa: <http://storyful.com/about/> ja

<https://storyful.com/faq/>. Luettu: 14.11.2015.

Suomi.fi-verkkosivusto, kohta Valtiot ja kunnat. Luettavissa:

https://www.suomi.fi/suomifi/suomi/valtio_ja_kunnat/index.html. Luettu 8.7.2015.

Taskinen, Pirkko 2002. Tietopalveluseura menestyksen tekijänä jo 55 vuotta. Tietopalvelulehti 4/2002. Luettavissa: <http://www.tietoasiantuntijat.fi/fi/cfm/docs/index.cfm?ID=1061>. Luettu: 21.11.2015.

Thomson Reuters. Company history. Luettavissa: <http://thomsonreuters.com/en/about-us/company-history.html>. Luettu: 21.11.2015.

Tiedonhankintatutkimus osana informaatiotutkimusta. 2006. Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus ja informaatiotutkimuksen laitos & Otavan Opisto / Internetix: Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen tutkintovaatimusten 2005-2006 mukaiset opintoaineistot. Luettavissa:

<http://oppimateriaalit.internetix.fi/fi/avoimet/0viestinta/informaatiotutkimus/po1/tiedonhankinta/> Luettu: 18.10.2015.

Toivakka, Karoliina 2015. Faktantarkistaja taistelee aikaa vastaan. Haaga-Helian toimittajaopiskelijoiden verkkolehti Tuima. Julkaistu 8.5.2015. Luettavissa:

<http://tuima.fi/faktantarkistaja-taistelee-aikaa-vastaan/> Luettu 13.8.2015.

Uimonen, Risto 22.10.2015. Journalistin ohjeet eivät koske näytelmiä. Julkisen sanan neuvoston blogi. Luettavissa: <http://www.jsn.fi/blog/22-10-2015-journalistin-ohjeet-eivat-koske-naytelmia-2/>. Luettu: 24.11.2015.

Vehkoo, Johanna 2011. Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta. Teos. Helsinki. ISBN 978-951-851-379-0 (nid.).

Vehkoo, Johanna. 1.6.2015. "If your mother says she loves you, get a second source". Vehkoo -blogi. Luettavissa: <https://vehkoo.wordpress.com/>. Luettu 22.11.2015.

Verification Handbook 2014. A definitive guide to verifying digital content for emergency coverage. Silverman, Craig (toim.) Luettavissa: <http://verificationhandbook.com/>. Luettu 6.10.2015.

Wikipedia: aikajana. Tiedot Wikipedian historiasta Luettavissa: <http://fi.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Aikajana>. Luettu: 17.1.2015.